

KUL TÚRA SLOVA

Vedecko-popularizačný
časopis pre jazykovú
kultúru a terminológiu

Orgán Jazykovedného ústavu
Ludovíta Štúra SAV
a Jazykového odboru
Matice slovenskej

Časopis vychádza s finančnou
podporou Otvorenej akadémie

otvorená
akadémia

HLAVNÁ REDAKTORKA

Sibyla Mislovičová

VÝKONNÁ REDAKTORKA

Iveta Vančová

REDAKČNÁ RADA

Adriana Ferenčíková, Juraj Glov-
ňa, Dana Guričanová, Robert
Hammel, Renáta Hlavatá, Ingrid
Hrubaničová, Martin Chochol,
Bronislava Chocholová, Ján Ka-
čala, Natália Kolenčíková, Ľubor
Králik, Jana Levická, Sibyla Mis-
lovičová, Slavomír Ondrejovič,
Lucia Molnár Satinská, Iveta
Vančová, Pavol Žigo

REDAKCIA

811 01 Bratislava, Panská 26

OBSAH KULTÚRA SLOVA – ROČNÍK 55 – 2021 – ČÍSLO 1

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

- KAČALA, Ján: Jestvovanie a uplat-
ňovanie rytmického zákona v oblasti
tvorenia slov 3
VALENTOVÁ, Iveta: Ako vzniklo
priezvisko *Gubo* 18

TERMINOLOGICKÉ SÚPISY

- HRABOVSKÝ, Michal: Menoslovie
systematických kategórií cievnatých
rastlín. 2. Rady a vyššie systematické
kategórie 28

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

- ŽIGO, Pavol: *Smilno* 34

ROZLIČNOSTI

- Uvažovanie o význame a používaní
niektorých prídavných mien súvisia-
cich s epidémiou. S. Mislovičová ..
Influencer a follower. K. Kálmáno-
vá 45

SPRÁVY A POSUDKY

29. ročník Kolokvia mladých jazykoved-
cov sa uskutočnil dištančne. R. Krol-
číková 48
Významné osobnosti slovenskej jazy-
kovedy. F. Ruščák 52

SPYTOVALI STE SA

- Coworking*. D. Guričanová 56
Komunikovať o čom aj komunikovať čo
S. Duchková 58

Z WEBOVEJ PORADNE

Ako sa skloňuje slovo <i>sokol</i> ?.....	60
<i>Bežecký</i> alebo <i>behač</i> ?.....	60
Ako sa skloňuje priezvisko <i>Marais</i> ?....	61
Banka + poisťovňa.....	61
PRIPOMÍNAME SI.....	62
INFORMÁCIE AUTOROM	64

KULTÚRA SLOVA

KULTÚRA SLOVA, vedecko-popularizačný časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu. Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV a Jazykovedného odboru Matice slovenskej. Ročník 55, 2021, č. 1 (22. 2. 2021). Sídlo vydavateľa a adresa redakcie: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, Panská 26, 811 01 Bratislava. IČO 00167 088. Matica slovenská – Vydavateľstvo Matice slovenskej v Martine. Časopis vychádza s finančnou podporou Otvorenej akadémie. Hlavná redaktorka PhDr. Sibyla Mislovičová. Výkonná redaktorka Mgr. Iveta Vančová. Grafická úprava Oto Takáč. Technický redaktor Vladimír Radik. Vychádza šesťkrát ročne. Ročné predplatné 8,50 €, jednotlivé čísla 1,50 €. Rozširuje, objednávky a predplatné prijíma Vydavateľstvo Matice slovenskej, P. Mudroňa 1, 036 01 Martin, e-mail: periodika@matica.sk, tel. 043/3812826. Evidenčné číslo 3696/09. Podávanie novinových zásielok povolené OZSsRP Banská Bystrica č. 1325/94-PTP z 25. 4. 1994. ISSN 0023-5202 Distributed by Matica slovenská – Vydavateľstvo Matice slovenskej, P. Mudroňa 1, 036 01 Martin, Slovakia.

© Jazykovedný ústav Ľ. Štúra Slovenskej akadémie vied, Bratislava

© Matica slovenská, Martin

Vytlačila tlačiareň Fork, s. r. o., 2021

Cena 1,50 €

KUL TÚRA SLOVA

2021
ROČNÍK 55

VEDECKO-POPULARIZAČNÝ ČASOPIS PRE JAZYKOVÚ KULTÚRU A TER-
MINOLÓGIU ■ ORGÁN JAZYKOVÉDNÉHO ÚSTAVU LUDOVÍTA ŠTÚRA
SAV A JAZYKOVÉHO ODBORU MATICE SLOVENSKEJ

VYDAVATELSTVO MATICE SLOVENSKEJ V MARTINE

KUL TÚRA SLOVA

*Vedecko-popularizačný
časopis
pre jazykovú
kultúru
a terminológiu*

*Orgán
Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV
a Jazykového odboru Matice slovenskej*

HLAVNÁ REDAKTORKA

PhDr. Sibyla Mislovičová

VÝKONNÁ REDAKTORKA

Mgr. Iveta Vančová

REDAKČNÁ RADA

prom. fil. Adriana Ferenčíková, CSc. (Bratislava), prof. PhDr. Juraj Glovňa, CSc. (Nitra), PhDr. Dana Guričanová (Bratislava), Dr. Robert Hammel (Berlín, Nemecko), PaedDr. Renáta Hlavatá, PhD. (Nitra), PhDr. Ingrid Hrubaničová, PhD. (Bratislava), Mgr. Bronislava Chocholová, PhD. (Bratislava), Mgr. Martin Chochol, PhD. (Bratislava), prof. PhDr. Ján Kačala, DrSc. (Bratislava), Mgr. Natália Kolenčíková, PhD. (Bratislava), PhDr. Ľubor Králik, PhD. (Bratislava), Mgr. Jana Levická, PhD. (Bratislava), PhDr. Sibyla Mislovičová (Bratislava), prof. PhDr. Slavomír Ondrejovič, DrSc. (Bratislava), PhDr. Lucia Molnár Satinská, PhD. (Bratislava), Mgr. Iveta Vančová (Bratislava), prof. PhDr. Pavol Žigo, CSc. (Bratislava)

REDAKCIA

813 64 Bratislava, Panská 26

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

Jestvovanie a uplatňovanie rytmického zákona v oblasti tvorenia slov

JÁN KAČALA

Pedagogická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

Abstract: The author presents a systematic set and interpretation of quantitatively variant word-forming suffixes, which is based on his concept of rhythmic distribution law as a phonological rule applicable in the field of morphology and word-formation. This set of quantitatively variant word-forming suffixes is analogous to a set of quantitatively variant form-forming suffixes, but in contrast to them, these word-forming suffixes do not create word-forming paradigms built on a quantitative basis. The concept is illustrated by numerous examples from the current standard Slovak language.

Keywords: rhythmic law, standard Slovak, application of the rhythmic law in morphology and word-formation, quantitatively variant word-forming suffixes

Rytmický zákon v slovenčine je svojou podstatou hláskoslovné pravidlo, lebo sa týka takého výsostne zvukového fenoménu, ako je samohlásková a slabičná kvantita (dĺžka), ale jeho vlastné uplatňovanie sa v zodpovedajú-

cej odbornej literatúre napospol umiestňuje do tvaroslovía, takže slovotvor-
ná sústava pri takom pohľade spravidla zostáva na okraji záujmu a pripo-
mínajú sa najmä jednotlivé výnimky z platnosti rytmického zákona. Z uvede-
ného objektívneho „rozdzvojenia“ rytmického zákona medzi hláskoslovie
a tvaroslovie pravdepodobne vychodia aj viaceré konflikty a protirečenia
v jeho platnosti, lebo tieto dve oblasti jazyka, hoci sú v jednom jazykovom
systéme a jeho fungovaní v jazykových prejavoch bytostne zviazané, jedna-
ko sa týkajú rozdielnych základných jednotiek a ich systémových vzťahov
a štruktúry, ako aj fungovania týchto jednotiek v reči.

Na odôvodnenie morfolologickej platnosti rytmického zákona sa báda-
telia sústreďujú od začiatku rozvíjania fonologického bádania u nás, ktoré
bezprostredne súvisí s uplatňovaním štrukturalistických ideí a metód v na-
šej jazykovede a konkrétne s menom Ľudovíta Nováka ako zakladateľa
slovenského fonologického bádania. Stalo sa tak v Novákovej známej stati
Fonologia a štúdium slovenčiny, uverejnenej na pokračovanie hneď v dru-
hom ročníku *Slovenskej reči*, vychádzajúcom v rokoch 1933/1934. Už tu
autor na s. 151 vraví o morfolo g i c k ý c h alternáciách a o uplatňovaní
rytmického zákona v istých polo h á c h slova. Na osvetlenie autorovho stan-
noviska, ktoré spolu s B a r t k o v ý m v jeho štúdiu z rokov 1937/1938 (pozri
Bartek, 1937/1938) patrí medzi prvé vedecké, a to fonologicko-morfolo-
gické odôvodnenia podstaty a uplatňovania rytmického zákona v slovenči-
ne, uvedieme zo spomínanej štúdie širší citát: „Ale rozdiel krátkosť – dĺžka
vokalických foném neplatí pre všetky polohy slova. Pre tak zv. r y t m i c -
k ý z á k o n (vokálnu bilanciu) /riedenie je pôvodné – pozn. J. K/ existuje
v slovenčine po slabike s dlhým vokálom s neutralizačným bodom pre dĺžky
(dobrá – krátka). Je to niečo podobného ako v prípade spoluhlások neutrali-
začné miesto pred neznelou a na konci slova. Ale pretože hovoriaci spisov-
nou slovenčinou má v svojom jazykovom povedomí korelačné protiklady
znelosť – neznelosť a dĺžka – krátkosť, môže do značnej miery identifikovať
príslušné neznelé v neutralizačných bodoch so svojimi znelými v iných po-
lohách, práve tak ako krátke (po slabike dlhej skrátene) môže identifikovať
s krátkymi samostatnými. Ide teda v týchto prípadoch o morfologické alter-
nácie, ale o menej samostatné, pretože závislé od fonologickej štruktúry slo-
va, resp. jeho častí, m o r f é m (predložkových, korenných, resp. kmeňových
a koncokových).“ /riedenie je pôvodné – pozn. J. K./

Škoda, že toto Novákovo základné určenie nenašlo v slovenskej jazykovede vedomých pokračovateľov a rozvíjateľov, hoci nemožno tvrdiť, že by sa k podobnému chápaniu neboli o niekoľko desaťročí neskôr prepracovali aj ďalší bádatelia. To platí aj o Dvončovom prístupe k rytmickému zákonu v jeho monografii *Rytmický zákon v spisovnej slovenčine* z roku 1955. Konkrétne v záverečných častiach svojej práce totiž uvádza: „Rytmické krátenie je evidentne záležitosťou istých morfológických tvarov. Že je to tak, ukazuje už aj spôsob, ako sa vypočítavajú prípady, v ktorých sa rytmický zákon dodržiava. Musíme hovoriť o jednotlivých tvaroch, tvorených tými alebo onými morfémi. To isté platí o prípadoch, na ktoré sa rytmický zákon nevzťahuje. Ide tu teda o morfológickú výstavbu jednotlivých tvarov... a nie o mechanické pravidlo o automatickom krátení druhej dĺžky po predchádzajúcej dĺžke... Treba hovoriť o rytmickom zákone v rámci tvorenia jednotlivých tvarov, a nie v rámci výkladov o radení slabík“ (Dvonč, 1955, s. 231; riedenie je naše – pozn. J. K.). Aj toto stanovisko pri interpretácii podstaty rytmického zákona a jeho uplatňovania potvrdzuje spomínanú orientáciu na tvaroslovie a obchádzanie celej oblasti tvorenia slov.

Morfológické hľadisko rytmického zákona pripomína aj Eugen Pauliny vo svojej publikácii *Fonologický vývin slovenčiny* z roku 1963. Tu okrem iného píše, že „vznikli t v a r y, v ktorých boli prípony skrátené podľa rytmického zákona, proti paralelným tvarom, v ktorých nebola prípona skrátená“ (Pauliny, 1963, s. 142; riedenie je naše – pozn. J. K.). Ako vidno, použité termíny (*tvary, prípony*) vonkoncom nepatria do výkladu fonologickej sústavy a, naopak, jednoznačne svedčia o tom, že autor tiež zaraďuje uplatňovanie rytmického zákona predovšetkým do morfológickej sústavy interpretovanej strednej slovenčiny.

Morfológická platnosť rytmického zákona sa výrazne predstavuje aj v doteraz najväčšej syntéze opisu a výkladu tvaroslovnej sústavy súčasnej spisovnej slovenčiny – v akademickej *Morfológii slovenského jazyka* z roku 1966. Tu sa „kvantitatívna variácia v príponách“ (c. d., s. 51) dokonca uvádza medzi šiestimi spoločnými črtami jednotlivých typov skloňovania, tak ako sú podmienené príslušnými mennými slovnými druhmi. Pritom tieto spoločné črty majú závažné systémové postavenie, lebo „sú viac-menej základom flektívneho typu“ (tamtiež). O uvedenom spoločnom znaku sa tu

ďalej píše: „Kvantitatívna variácia v príponách je v súčasnej spisovnej slovenčine viac-menej morfológickou záležitosťou. Pravidlo o rytmickom skracovaní dlhej slabiky platí pre tvary všetkých ohybných slovných druhov. Výnimky z tohto pravidla sú odôvodnené inými zákonitosťami, ktoré obmedzujú platnosť pôvodne zvukového pravidla z dôvodov tvarových. Prejavila sa v tom nadradenosť tvarovej roviny nad zvukovou rovinou jazykového systému“ (c. d., s. 52; riedenie vo všetkých štyroch prípadoch je naše – pozn. J. K.).

Pravdaže, morfológický prístup k jestvovaniu a platnosti rytmického zákona má v našej jazykovednej literatúre dávnejšiu tradíciu; už v prvom vydaní Cambelovej *Rukováti spisovnej reči slovenskej* z roku 1902 na s. 14 – 15 v rámci kapitoly *O dlhých a krátkych slabikách* totiž môžeme čítať tieto slová: „Stredná slovenčina, na ktorej zakladá sa spisovný jazyk, v jednom a tom istom slove *nerada má po sebe dve dlhé slabiky* /vyznačené v origináli – pozn. J. K./. Kde by sa mal vyskytnúť podobný prípad pri tvorení (ohýbaní) slov, *tam prípona ztratí svoju dĺžku* /vyznačené v origináli – pozn. J. K./. To deje sa aj v spisovnom jazyku.“ Je pozoruhodné, že Samuel Cambel tu nezanedbáva ani tvorenie slov a kladie tieto dve oblasti vedľa seba.

V tejto výskumnej línii sme v našich prácach predložili koncept jestvovania kvantitatívne variantných prípon pri uplatňovaní rytmického zákona v spisovnej slovenčine, v istej komplexnejšej podobe v monografii *State o slovenskej kvantite a rytmickom zákone*, publikovanej roku 2014. Podstatou tohto konceptu je poznatok, že na realizáciu rytmického zákona v spisovnej slovenčine slúži súbor morfém na tvaroslovnej, ako aj na slovo-творnej rovine jazykového systému, ktorý (t. j. súbor morfém) krátkosťou svojej slabičnej samohlásky sa využíva v tých prípadoch, keď v danom slove, prípadne tvare pred takouto príponou stojí slabika s koreňovou, prípadne kmeňovou kvantitou. Za takýchto podmienok tento variant prípony nahrádza pravidelnú príponu, ktorá sa vyznačuje výskytom dlhej slabikotvornej samohlásky alebo dvojhĺasky, prípadne dlhého slabikotvorného *í, í*. V tom zmysle sme skoncipovali aj definíciu rytmického zákona v spisovnej slovenčine v takejto podobe: Rytmický zákon je fonologické pravidlo, podľa ktorého sa v spisovnej slovenčine v príponovej slabike v slove v polohe po dlhej koreňovej slabike dlhá samohláska nahrádza zodpovedajúcou krátkou samohláskou. Rytmický zákon má svoje uplatnenie v oblasti tvorby gramatic-

kých tvarov a tvorenia odvodených slov; prejavom tohto uplatnenia sa stali kvantitatívne variantné gramatické a slovotvorné prípony. Vlastným rámcom fungovania rytmického zákona je tvaroslovie a tvorenie slov (Kačala, 2014, s. 126).

Ako vidno, pri rozbere jestvovania a uplatňovania hláskoslovného rytmického zákona ostro nevydeľujeme oblasť tvaroslovie a tvorenia slov, naopak, sme presvedčení o tom, že tieto dve oblasti pri svojej rozdielnosti sú pevne zviazané aj tým, ako v nich jestvuje a uplatňuje sa rytmický zákon. Všeobecné úzke vzťahy medzi tvaroslovím a tvorením slov konštatuje aj citovaná *Morfológia slovenského jazyka*. Na s. 24 sa tu v rámci charakterizovania podstaty morfológie píše: „Tvorenie gramatických tvarov a tvorenie slov má veľa spoločného najmä v oblasti formy: používajú sa tie isté postupy, najmä afixácia, t. j. tvorenie nových jednotiek predponami a príponami. Ďalej spoločné črty sú aj v rozsahu modifikácie významu. Napríklad prechýľovanie alebo tvorenie zdobnenín sa týka takmer celého slovného druhu substantív...“ Na s. 25 sa tu pripomína ďalšia dôležitá spoločná črta, jestvovanie prípon so spoločnou gramatickou aj slovotvornou platnosťou: „Blízkosť obidvoch rovín sa ukazuje aj tým, že isté súbory gramatických prípon majú popri svojej morfologickej náplni aj úlohu na lexikálnej rovine: sekundárne preberajú úlohu slovotvorného elementu.“ Keď v danej súvislosti máme siahnuť hlbšie do našej gramatickej tradície, môžeme pripomenúť, že Martin Hattala vo svojej *Mluvnici jazyka slovenského* z rokov 1864 a 1865 zaradovoval tvorenie tvarov a tvorenie slov do jednej spoločnej gramatickej disciplíny – náuky o tvaroch; svedčí o tom toto jeho konštatovanie: „Nauka o tvaroch slov zanáša sa teda hlavne o d v o d z o v a n í m , s k l a d a n í m a o h ý b a n í m slov, vykladajúc spôsoby, ktorými sa vôbec korene v pne a pne na slova menia“ (Hattala, 1864, s. 56; riedenie je pôvodné – pozn. J. K.).

Vo veci konštituovania rytmického zákona v slovenčine vychádzame z konceptu Eugena Paulinyho, tak ako ho bol sformuloval v citovanej publikácii *Fonologický vývin slovenčiny* na s. 141 n. a predtým už roku 1957 v samostatnej štúdii, uverejnenej v zahraničí. Predpokladá, že v čase formovania sa slovenského jazyka po rozpade praslovanskej jazykovej jednoty sa po zániku a vokalizácii jerov pri prestavbe slabiky, praslovanského prízvukového systému a pri ustáľovaní novej kvantity v slove a tvare sfor-

moval istý zvukový model, podľa ktorého za dlhou neprízvučnou slabikou nasledovala krátka prízvučná slabika; všeobecným rozšírením tohto modelu v relevantných prípadoch sa v slovenčine ustanovil rytmický zákon, tak ako ho poznáme zo stredoslovenských nárečí a od čias Ľudovíta Štúra aj zo spisovnej slovenčiny.

Vychádzame z toho, že keď sa v slovenčine prijal takýto pevný model distribúcie kvantity v slove a v tvare, niet racionálneho dôvodu nazdávať sa, že pri jestvovaní a uplatňovaní takéhoto modelu sa okrem iného ostro rozlišovala oblasť tvorenia tvarov a oblasť tvorenia slov a že sa uplatnil iba pri skloňovaní mien a časovaní sloviess a nie aj v analogickej morfe-
matickej situácii pri tvorení slov. Prekážkou pritom by bolo bývalo už spomenuté jestvovanie jednotných prípon fungujúcich pri tvorení tvarov a zároveň pri tvorení slov. Nepochybne aj pri tvorení slov vznikli kvantitatívne variantné podoby prípon a ich distribúcia v relevantných prípadoch v slove bola podobná ako pri distribúcii kvantitatívne variantných gramatických prípon. Presvedčivým dôkazom o rovnakej povahe týchto prípon v oblasti tvorenia tvarov a slov je aj to, že takéto kvantitatívne variantné slovtvorné prípony sa utvorili pri všetkých tých ohybných slovných druhoch, pri ktorých platia aj kvantitatívne variantné prípony pri skloňovaní a časovaní. Na vysvetlenie uvedeného výpočtu slovných druhov tu len pripomíname, že na rozdiel od citovanej *Morfológie slovenského jazyka* sa v našich výkladoch nepridržiavame striktné skloňovania rozlíšeného podľa jednotlivých slovných druhov, lež rozlišujeme substantívne, kongruentné a zámenné skloňovanie; pri vymedzovaní kongruentného typu skloňovania nadväzujeme teda na koncept Jozefa Štolca, tak ako ho bol predstavil vo svojej časopiseckej stati *Náčrt kongruentného skloňovania v slovenčine*, publikovanej roku 1956. V kongruentnom skloňovaní sú okrem vlastných adjektív zahrnuté všetky adjektíviálie rôznanitého typu, čiže tie tvary neadjektívnych slovných druhov (t. j. zámen, čísloviek a sloviess), ktoré sú svojou formou podobné adjektívam a môžu stáť v syntagme s nadradeným podstatným menom v pozícii kongruentného typu prívlastku.

Prirodzene, pri kvantitatívne variantných slovtvorných príponách ide – podobne ako pri tvarotvorných príponách – nie o všetky slovtvorné prípony, lež iba o vybratú časť takýchto prípon; možno konštatovať, že relevant-

né sú práve základné a najfrekvencovanejšie jednoslabičné aj dvojslabičné slovtvorné prípony. Okrem nich, prirodzene, jestvujú početné prípony bez kvantitatívnej variácie v ich rámci, t. j. s jednou podobou z hľadiska slabičnej kvantity. V ďalších riadkoch uvedieme výpočet kvantitatívne variantných prípon pri substantívach, adjektívach a slovesách a prinesieme relevantné príklady, v ktorých sa takéto skrátené prípony uplatňujú, oproti prípadom, keď na toto uplatnenie nevznikli podmienky. Kvantitatívne variantné slovtvorné prípony sú najväčšmi rozšírené pri podstatných menách ako najsilnejšie zastúpenom slovnom druhu v rámci systému slovnej zásoby: *-ár/-iar// -ar* (včelár, bryndziar, ale výškar, mliekar); *-áreň/-iareň// -areň* (sypáreň, čistiareň, ale prevádzkareň, prezliekareň); *-ák/-iak// -ak* (vetrák, vešiak, ale piatak, ôsmak); *-iatko// -atko// -ätko* (žabiatko, ale vtáčatko, bábätko); *-iček/-iček* (ohniček, vetriček, ale kúštiček, dáždiček); *-ictvo/-ictvo* (záhradníctvo, ale súdnicstvo); *-iečko/-ičko// -ečko* (srdiečko, slniečko, poličko, plecíčko, ale vínečko); *-ielko/-elko* (zrkadielko, ale krídelko); *-ienka/-enka* (pečienka, ale pláštenka), *-ienko/-enko* (vretienko, ale plátenko), *-ík/-ik* (nechtík, ale klátik, klobúčik, kĺbik); *-nik/-nik* (robotník, účtovník, ale vrátnik, prienik), *-nička/-nička* (obchodníčka, ale žeriavnička); *-ôčka/-očka* (žilôčka, ale polievočka). Niektoré z uvedených prípon (napríklad *-ielko/-elko*, *-ienka/-enka*) sú slabšie doložené, na podopretie ich jestvovania bude treba hľadať ďalšie doklady alebo zväziť ich príponovú kvalifikáciu.

Niektoré slovtvorné prípony v danej súvislosti zaujímajú osobitné postavenie. Medzi ne patrí prípona *-a/-ä* pri tvorení zdobnených podstatných mien stredného rodu pomenúvajúcich zvieratá typu *húsa, kačiča, srňa, medveďa, holúbä* a podobne, patriace do skloňovacieho typu *dievča*. Táto iba krátka prípona má výnimočné postavenie tým, že pri menách s týmto významom nemá svoj protiklad v súvzťažnej forme so slabičnou dĺžkou, t. j. podobu *-á*, keďže tá slúži ako súčasť morfémy pri utváraní iného tvaru danej paradigmy, totiž nominatívu plurálu. Konstituovanie takejto výlučne krátkej slovtvornej prípony, zviazanej zároveň s gramatickou morféмой, signalizujúcou nominatív singularu stredného rodu, je tu okrem iného významovo aj formálne zreteľne vymedzené: základovým slovom je pomenovanie zvieratá v neutrálnej alebo zdobnenej forme a odvodené pomenovanie je spojené so záväznou kvantitatívnou alternáciou predchádzajúcej krátkej koreňovej samohlásky, ako aj – ale už menej pravidelne – s alternáciou bez-

prostredne nasledujúcej spoluhlásky na konci koreňa, t. j. *c/č, d/d', n/ň, l/l', k/č* atď. Keď je koreňová, prípadne kmeňová slabika dlhá, zachováva sa jej dĺžka aj v odvodenom slove: *psík – psíča, orlík – orliča, vták – vtáča*. V danej súvislosti treba dodať, že paralelné zakončenie na *-a* majú aj pomenovania detských, prípadne nedospelých alebo vzrastom malých osôb v strednom rode, ako sú *dieťa, dojča, dievča, páža, knieža, človeča, chlápä, žieňa, chúďa, pánča* a podobné.

Ako príklad prípony s výlučne krátkou prvou samohláskovou slabikou možno na pozadí ostatných uvedených prípon slúžiacich na tvorenie zdrobnených podstatných mien označiť aj príponu *-ička* na tvorenie zdrobnených podstatných mien v ženskom rode: krátka samohláska *i* tu stojí po koreňovej dĺžke, napríklad *práca – prácička, húžva – húžvička, slúžka – slúžtička*, ako aj po koreňovej krátkej slabike: *buchta – buchtička, prosba – prosbička, modlitba – modlitbička*.

Pri vyčleňovaní niektorých slovotvorných prípon sa v odbornej literatúre možno stretnúť s rozdielnym prístupom. Máme na mysli napríklad príponu *-ielko/-elko*: konkrétne *Morfematický slovník slovenčiny* (Sokolová a kol., 1999) pri slovách *krídelko, hrdielko* uvádza morfematické členenie *krídel-k-o, hrdiel-k-o* zjavne s predpokladom alternácie *0/e, 0/ie* v základe a pritom jeho autori neberú do úvahy to, že sa tu pravidelne vnáša krátka, prípadne dlhá hláska do základu pri tvorení tohto typu zdrobneného slova práve v závislosti od toho, či predchádza krátka alebo dlhá slabika základu, a to je presne situácia uplatňovania rytmického zákona pri tvorení nových slov kvantitatívne variantnými slovotvornými príponami a zároveň aj dôvod na iné morfematické členenie uvedených slov, a teda aj na konštituovanie kvantitatívne variantnej slovotvornej prípony *-ielko/-elko*. Možno predpokladať, že podobná situácia z tohto hľadiska je aj pri iných substantívnych príponách.

Kvantitatívne variantné prípony pri tvorení prídavných mien sa týkajú slovotvorne najčastejšie využívaných prípon (okrem typickej vzťahovej prípony *-ový*): *-í/-ý//i/-y* (*cudzí, ale rýdži, súci, ružovolíci; oblý, úzkoprký, ale prikrý, biely*); *-ný/-ny* (*platný, kalný, ale mýtny, štiepný, krmny*); *-ký/-ky* (*kremnický, inovecký, ale banický, strojnický*); *-lý/-ly* (*zrelý, kyslý, závislý, ale okrúhly, rozsiahly*); *-ský/-sky* (*slovenský, poľský, ale švédsky, kaštieľsky, lekársky*). Osobitným prípadom pri prídavných menách je prípona *-aci/-iaci*,

ktorú ako kvantitatívne variantnú uvádza Ján H o r e c k ý v práci *Slovotvorná štruktúra slovenčiny* z roku 1959 na s. 156 – 157. V tejto prípone je totiž skrátená alebo prvá slabika po koreňovej dĺžke, ako je to v príkladoch typu *ovládaci*, *zalievací*, alebo druhá, koncová slabika po koreňovej krátkej slabičnej samohláske, ako to vidieť v príkladoch typu *taviaci* (v príklade *tavica pec*), *hasiaci*, *školiaci*. Tento stav možno vysvetľovať aj tak, že tu máme pred sebou už dve rozdielne, hoci zvukovo aj funkčne blízke prípony, keďže odvodené prídavné mená sa vzťahujú na slovesá s rozličnými neurčitkovými príponami.

Najmenej zastúpené sú kvantitatívne variantné prípony pri tvorení slovíes; máme tu iba jednu takúto príponu, a to *-núť/-nut'* v prípadoch ako *zahnúť*, *vlhnúť*, ale *kývnuť*, *liahnuť sa*, *zmlknúť*, *zabrdnúť*. Pri slovesách sú bohatšie zastúpené krátke prípony v tvarotvorných paradigmách, a to pri viacerých slovesných vzoroch.

V danej súvislosti sa žiada uviesť, že platnou kodifikáciou sú pri všetkých troch uvedených slovných druhoch ustálené prípady dlhých prípon, pri ktorých sa neuplatňuje rytmický zákon, a to v rámci celej paradigmy. Pri podstatných menách je to prípona *-ie*, ktorá slúži na tvorenie hromadných názvov typu *tŕnie*, *listie*, *prútie* v strednom rode. Pri prídavných menách ide o príponu *-í*, ktorou sa tvoria prídavné mená označujúce vzťah k zvieraciemu druhu typu *liščí*, *pávi*, *diviačí*. V jednotlivých prípadoch tu platná kodifikácia pripúšťa dvojtvary, v ktorých sa koreňová dĺžka neutralizuje: *kohúti* aj *kohútí*, *vtáci* aj *vtací*. Pri slovesách je to zakončenie s tematickou morfému *-iet'*, ktorá slúži na tvorenie slovíes typu *zmúdriet' – zmúdrie*, *krásniet' – krásnie* s porušením platnosti rytmického zákona. Na druhej strane sú tu slovesá typu *plesniviet' – plesnivé*, *spestriet' – spestrie*, *zvýznamniet' – zvýznamnie* a ďalšie, s krátkou koreňovou slabikou, v ktorých je rytmický zákon irelevantný.

Z uvedeného prehľadu vidno predovšetkým veľkú početnosť kvantitatívne variantných prípon na tvorenie slov a ich pravidelné uplatňovanie sa v relevantných prípadoch pri tvorení nových slov v rámci troch najrozšírenejších slovných druhov. Tieto kvantitatívne variantné prípony pri tvorení nových slov platia presne podľa tých podmienok, ktoré sa uplatňujú pri distribúcii prípon pri tvorení tvarov, aj preto možno podstatu a uplatňovanie rytmického zákona definične vymedziť rovnako pri tvorení tvarov ako pri tvorení slov.

Paralelné podoby slovotvorných prípon s dĺžkou a s krátkosťou vokalickej súčasti prípony sú systémovo rovnocenné a uplatňujú sa v závislosti od výskytu alebo nevýskytu kvantity vo vokalickej súčasti koreňovej, prípadne kmeňovej morfémy. Jestvovanie tohto súboru kvantitatívne variantných slovotvorných prípon a ich pravidelné fungovanie pri tvorení slov, analogické s podobným súborom prípon a jeho uplatňovaním pri tvorení tvarov, pokladáme za zásadný argument aj proti predpokladu podstatného rozdielu medzi neutralizáciou, ktorá v prácach niektorých bádateľov platí pri tvorení tvarov, a alternáciou, ktorá platí pri tvorení slov. Procesy tvorenia tvarov a tvorenia slov pomocou kvantitatívne variantných tvaroslovných alebo z druhej strany slovotvorných prípon sú totiž úplne rovnaké. Ba možno sa stretnúť aj s názorom, podľa ktorého sa o alternáciách rovnocenne vraví aj pri tvorení slov, aj pri tvorení tvarov. Konkrétne Eugen Pauliny v *Slovenskej fonológii* z roku 1979 síce dôsledne rozlišuje medzi neutralizáciou istých fonologických vlastností, prípadne protikladov a alternáciami ako nekombinačnými zmenami (c. d., s. 147) a osobitne preberá neutralizáciu kvantity (druhého) nositeľa slabičnosti (s. 149 – 151), ktorou rozumie rytmický zákon, ale na s. 160 píše, že „z hľadiska historickej gramatiky ide aj pri alternácii pôvodne vždy o neutralizáciu..., aj preto viaceré alternácie sú ešte dnes svojím charakterom a pravidelnosťou dosť blízke neutralizáciám“. Na s. 161 dodáva zásadné konštatovanie: „Podľa druhu prípony, ktorá pôsobí alternáciu, sú alternácie v odvodzovaní a alternácie v ohýbaní.“ Pritom v predchádzajúcej verzii tejto práce z roku 1968 alternácie sám podrobne spracoval na vyše dvadsiatich stranách textu. Za dôležitú pokladáme aj Paulinyho reakciu na koncepciu Moskovskej fonologickej školy, podľa ktorej pri neutralizačných zmenách zvukov v morfémach, ako aj pri niektorých alternáciách ide o javy, ktoré nepatria do jazykového systému: „V skutočnosti v takýchto prípadoch treba hovoriť o rovnocenných variantoch tej istej morfémy“ (Pauliny, 1979, s. 148).

Odlíšne je stanovisko autorov syntetickej práce *Fonetika a fonológia* z roku 1989 od Ábela Kráľa a Jána Sabola (autorom príslušných výkladov je druhý z autorov). Tu sa na s. 322 píše: „Spoločným menovateľom výnimočných prípadov z neutralizácie kvantity v spisovnej slovenčine sa stáva signalizovanie protikladu tvarotvorného (morfológického) a slovotvorného (derivačného) procesu. Výnimka z rytmického krátenia je jedným z ‚von-

kajších‘ znakov pohybu výrazu v rámci slovotvornej paradigmy, prípadne opúšťania priestoru vlastného tvarotvorného procesu. Rozhranie tvarotvorného a slovotvorného procesu sa teda v spisovnej slovenčine – okrem iného – hlási priebehom neutralizácie kvantitatívnosť – nekvantitatívnosť /na hladšie porozumenie výkladu sme použité symboly nahradili plnými pomenovaniami – pozn. J. K./ a nerešpektovaním tejto neutralizácie (rytmického krátenia).“ Na druhej strane sa toto vyhranené stanovisko zmierňuje alebo až popiera, keď sa na s. 337 citovaného diela uvádza, že „sa žiada zdôrazniť, že ‚rozpor‘ medzi neutralizáciami a alternáciami (...) nie je neprekonateľný, a to nielen historicky (...), ale ani synchronicky. Dištinktívne príznaky, stále a neutralizovateľné vlastnosti fonémy sú totiž rovnaké, či fonéma funguje ako člen neutralizovateľného protikladu alebo či sa uplatňuje ako alternanta. Blízky vzťah neutralizácií a alternácií vyplýva z dialektického zväzku zvuku a významu v jazyku; aj zvuková rovina (pri neutralizáciách), aj významová rovina (pri alternáciách) si vynucujú svoje ‚právo‘ pri zvukovom stvárňovaní morfém, a to aj pri členoch toho istého protikladu. Je preto zákonité, že výsledky neutralizačných a alternačných zmien sa (...) zavše ‚prekrývajú‘.“

Pri odvolávaní sa na výnimky z rytmického zákona a určovaní zásadnej hranice, „rozhrania“, medzi neutralizáciami a alternáciami sa neberú do úvahy viaceré činitele, na ktoré sme tu už poukázali. Predovšetkým nemožno výnimky z rytmického zákona pokladať za signál „opúšťania priestoru vlastného tvarotvorného procesu“, keď jestvujú výrazné a presvedčivé porušenia rytmického zákona práve v tvaroslovných paradigmách všetkých relevantných slovných druhov, ako sú prípady genitívu plurálu typu *básní, piesní*, pri prídavných menách typu *líščí* v celej paradigme a pri slovesách tvary 3. osoby plurálu typu *vláčia, kliensnia*, ako aj časovacie tvary sloviess typu *múdriet’* v takmer celej paradigme v prítomnom čase v oznamovacom spôsobe. Okrem toho sa pri poukazovaní na výnimky najčastejšie vychádza z izolovaných javov, ako bola pred kodifikáciou v *Pravidlách slovenského pravopisu* z roku 1991 výnimka „vždy dlhej“ prípony *-ár(eň)* (ktorá sa však vo vyjadrovacej praxi vonkoncom nedodržiavala), ako aj spomínané prípady prípony *-ie* v type *lístie* v celej paradigme, ďalej dlhých príponových slabík pri adjektívach typu *líščí* a pri slovesách v type *zmúdriet’*, no obchádzalo sa jestvovanie celého súboru slovotvorných prípon s neutralizovanými alebo alternujúcimi dĺžkami v týchto slabikách, na ktoré sme poukázali v našej

stati. A práve na pozadí tohto súboru kvantitatívne variantných slovotvorných prípon sa ukazuje, že uvádzané výnimky sú z tohto súboru vytrhnuté a neberie sa do úvahy systém tvorenia slov ako celok a jeho fungovanie, lež izolované výnimočné prípady. Súčasne platné výnimky z uplatňovania rytmického zákona pri tvorení slov svojím pomerom či počtom v porovnaní s prípadmi, v ktorých sa uplatňuje rytmický zákon, v podstate zodpovedajú výnimkám z uplatňovania rytmického zákona platným pri tvorení tvarov.

Pri tom všetkom je rozhodujúce to, že tieto výnimky boli ustanovené kodifikačnými krokmi, že takouto úradnou kodifikáciou boli zoficiálnené a že pri inom nazeraní na otázku rytmického zákona a výnimiek z neho v predchádzajúcich obdobiach v dejinách spisovnej slovenčiny sa mohli veci vyvinúť aj ináč, tak ako sa to v istých prípadoch takýchto výnimiek aj v skutočnosti stalo. Spomenieme tu čo len osobnosť rozhodujúceho kodifikátora spisovnej slovenčiny na takmer celé 20. storočie Samuela C a m b e l a, ktorý vo svojom základnom kodifikačnom spise *Rukováti spisovnej reči slovenskej* z roku 1902 na s. 15 a 78 úplne svojvoľne zaviedol do kodifikácie výnimku v podobe umelého tvaru adjektíva *krásné* v strednom rode a v pluráli v spojeniach typu *krásné dieťa, krásné deti*, ktorým sa vraj malo predísť jeho zámene s príslovkou *krásne*. A takáto kodifikácia sa v časti publikácií vychádzajúcich v Matici slovenskej v duchu matičného úzu uplatňovala ešte aj v 30. rokoch 20. storočia. V istom zmysle možno aj kodifikáciu dlhej prípony *-ár(eň)* pokladať za prejav málo žičlivého postoja rozhodujúcej časti vedúcich slovenských jazykovedcov vo vzťahu k rytmickému zákonu v takmer celom 20. storočí. Nepotrebnú výnimku pri tvorení mien s príponou *-ár(eň)* sa podarilo odstrániť až kodifikáciou spisovnej slovenčiny v *Pravidlách slovenského pravopisu* publikovaných roku 1991. Je charakteristické, že táto úprava sa v slovenskej kultúrnej verejnosti stretla s porozumením a so súhlasom, je ustálená v platných kodifikačných príručkách spisovnej slovenčiny, uplatňuje sa v bežnej hovorenej reči, ale aj v redakčnej praxi tlačených aj elektronických médií, vo vydavateľskej praxi, v učebniciach slovenského jazyka aj v jazykovom vzdelávaní a so zápornými reakciami sa ozvali iba niektorí jazykovedci, ale situáciu v širšej verejnosti sa im takýmto postojom nepodarilo ovplyvniť.

Na tomto mieste pripomíname aj stanovisko Ľudovíta Nováka citované už na začiatku našej state, v ktorom autor v súvisi s témou rytmického zákona

hovorí, že tu ide o „morfologické alternácie, ale o menej samostatné, pretože závislé od fonologickej štruktúry slova, resp. jeho častí, m o r f é m (predložkových, korenných, resp. kmeňových a koncovkových)“ (Novák, 1933/34, s. 151). Aj z takýchto postojov renomovaných odborníkov je zjavné, že medzi neutralizáciami, ktoré sa v časti našej literatúry dávajú do súvisu s tvaroslovím, a alternáciami, ktoré sa zaraďujú do tvorenia slov, vonkoncom nie je taký zásadný rozdiel, aby sa to mohlo využívať ako presvedčivý argument proti kodifikačnej zmene prijatej v *Pravidlách slovenského pravopisu* z roku 1991 a týkajúcej sa písania prípony *-ár* a *-áreň* v postavení po vokalickej aj diftongickej dĺžke. Ako je známe, dôsledná kodifikácia dlhej slabiky sa v tomto bode uplatnila v *Pravidlách slovenského pravopisu* z roku 1953 a tým sa prípona *-ár*, prípadne aj *-áreň* ako jediná umelo vyčlenila spo-medzi sústavy slovotvorných prípon, ktoré platili a platia ako kvantitatívne variantné, a vyhlasovala sa za výnimku (aj s poukazom na pôvod prípony *-ár* v latinčine), ktorá jestvuje iba ako neskrátená.

Navyše si treba uvedomiť, že táto kodifikácia sa v praxi uplatňovala iba v písomných prejavoch, pričom aj v nich sa v dôsledku spontánne uvedomovaného jestvovania a fungovania rytmického zákona v povedomí používateľov spisovnej slovenčiny neprestajne porušovala. Po celé desaťročia na to vo svojich štúdiách a článkoch sústavne upozorňoval Ladislav Dvonč, ktorý od svojej citovanej monografie z roku 1955 dôsledne zastával stanovisko, že výnimka pri písaní prípony *-ár(eň)* po fonetickej dĺžke nemá vecné oprávnenie a je nesprávna. Vo výslovnosti bol stav taký, že dlhú slabiku *-ár(eň)* čiastočne dodržiavali hlásatelia Slovenského rozhlasu a neskôr aj televízie, keďže mali pred sebou písomný text a ten čítali. No bežní používatelia spisovnej slovenčiny vyslovovali túto slabiku v postavení po dlhej slabike ako krátku. Kultivovaní používatelia spisovnej slovenčiny nevyslovovali „prevádzkár(eň)“, „výškár“, „véčkár“ (skokan na lyžiach držiaci lyže pri skoku v podobe písmena V), „rozprávkar“, „bájkár“, „prekážkar“, „mliekar“, „prezliekareň“, „silnoprúdar“ a podobne, lebo tieto podoby boli pre nich neprirodzené, a tak ako uplatňovali skracovanie príponovej slabiky v iných analogických príponových slabikách, robili to aj pri príponе *-ár(eň)/-ar(eň)*. (Uvedené podoby, ale s regulárnou krátkou príponou *-ar(eň)* autor sám v minulosti zaregistroval v početných ústnych aj písomných prejavoch.)

Koncept citovaných „rovnocenných variantov tej istej morfémy“, ktoré spomína Eugen Pauliny v práci z roku 1979, je, nazdávame sa, v súhlase s našim chápaním jestvovania a fungovania kvantitatívne variantných prípon, pričom, ako sme ukázali, pri uplatňovaní rytmického zákona nezisťujeme zásadné rozdiely medzi tvorením tvarov a tvorením slov. Našou staťou sme sa usilovali okrem iného poukázať na to, že systematickému výkladu rytmického zákona osobitne v oblasti tvorenia slov, ale aj v rámci komplexnej problematiky rytmického zákona v slovenčine sa zo strany jazykovedcov nevenovala systematická pozornosť. Aj preto sme v našej štúdii uviedli v prehľade relatívne celý súbor kvantitatívne variantných slovotvorných prípon, aby sa ukázalo, že v uplatňovaní rytmického zákona v oblasti tvorenia slov niet zásadného rozdielu oproti analogickej situácii v oblasti tvaroslovia, ktoré sa v doterajšej literatúre oprávnene predstavuje ako najvlastnejšia oblasť jestvovania a uplatňovania rytmického zákona. Na druhej strane je rovnako regulárne a legálne aj jestvovanie a uplatňovanie rytmického zákona v oblasti tvorenia slov. Je potrebné nielen posudzovať fungovanie jednotlivých slovotvorných prípon v celej sústave kvantitatívne variantných slovotvorných prípon, lež aj v celom komplexe jestvovania a uplatňovania rytmického zákona v spisovnej slovenčine.

Naším cieľom nebolo popieranie jestvovania a uplatňovania výnimiek pri fungovaní rytmického zákona v spisovnej slovenčine. Výnimky jednak vyplývajú z prirodzených protirečení v systéme jazyka, podmienených vzájomným stretaním sa tendencií podmienených rozličnými súčasťami jazykového systému, ako aj zo stretania sa systémových zákonitostí jazyka s mnohostrannou rečovou praxou, ale vo vzťahu k vedome kultivovanej forme národného jazyka, t. j. k spisovnej slovenčine, aj z postojov kodifikátorov v rozličných obdobiach dejín spisovného jazyka. Kodifikácia normy spisovného jazyka je vo vzťahu k jazykovému úzu výberová, tak ako to vyplýva už z odkazu zakladateľskej kodifikácie Ľudovíta Štúra v jeho *Nauke reči slovenskej* z roku 1846 (s. 8 n. a i.), a nemôže byť ani bezprostrednou kópiou diferencovanej jazykovej praxe, ani obrazom skresleného poznania jazyka a jazykovej praxe či voluntarizmu kodifikátora.

Z našej state vyplýva poznatok, že súbor kvantitatívne variantných slovotvorných prípon sa pri tvorení nových slov jednoznačne ukazuje ako paralelný so súborom kvantitatívne variantných tvarotvorných prípon platia-

cich pri tvorení gramatických tvarov a že pri komplexnom opise a výklade rytmického zákona v spisovnej slovenčine treba obidve oblasti jestvovania a uplatňovania rytmického zákona v slovenčine brať do úvahy a uvádzať ich ako rovnocenné.

LITERATÚRA

BARTEK, Henrich: Nové príspevky k dejinám slovenčiny. Slovenská reč, 1937/1938, roč. 6, č. 10, s. 305 – 329.

CZAMBEL, Samuel: Rukoväť spisovnej reči slovenskej. Turčiansky Sv. Martin: Vydanie Kníhkupecko-nakladateľského spolku 1902. 375 s.

DVONČ, Ladislav: Rytmickeý zákon v spisovnej slovenčine. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1955. 256 s.

HATTALA, Martin: Mluvnica jazyka slovenského. Pešť: náklad Viléma Lauffera 1864, 1865. 268 + IV s.

HORECKÝ, Ján: Slovtvorná sústava slovenčiny. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1959. 218 s.

KAČALA, Ján: State o slovenskej kvantite a rytmickom zákone. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave 2014. 138 s.

KRÁĽ, Ábel – SABOL, Ján: Fonetika a fonológia. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1989. 392 s.

NOVÁK, Ľudovít: Fonologia a štúdium slovenčiny. Slovenská reč, 1933/1934, roč. 2, s. 97 – 107, 143 – 157, 161 – 171.

PAULINÝ, Eugen: Fonologický vývin slovenčiny. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1963. 360 s.

PAULINÝ, Eugen: Slovenská fonológia. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1979. 216 s.

SOKOLOVÁ, Miloslava – MOŠKO, Gustáv – ŠIMON, František – BENKO, Vladimír: Morfematický slovník slovenčiny. Prešov: Náuka 1999. 530 s.

RUŽIČKA, Jozef a kol.: Morfológia slovenského jazyka. Red. J. Ružička. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1966. 896 s.

ŠTÚR, Ľudovít: Nauka reči slovenskej. Nákladom Tatrína č. 1. V Prešporoku 1846. 216 s.

Ako vzniklo priezvisko Gubo

IVETA VALENTOVÁ

Jazykovedný ústav E. Štúra SAV

Bratislava

Abstract: The paper deals with various possibilities of onymic motivation and formation of surnames *Gubo*, *Guba* and other related surnames with the word base *Gub-*. These surnames were formed probably from the dialect hypocoristic form of first name *Gubo*, but may also be related to other appellatives, e. g. *huba*, *guba*. Some surnames with the word base were formed directly from already derived words, which could have other meanings.

Keywords: anthroponomastics, first names, surnames, *Gubo*, *Guba*

Priezvisko *Gubo* malo v r. 1995 približne 148 rodín (zapísané maďarskou grafikou *Gubó* 62)¹ prevažne na južnom Slovensku najmä v okolí Nových Zámkov. Toto priezvisko môže mať rozličné motivácie, ktoré podnietili jeho vznik. Slovný základ *Gub-* majú napríklad aj priezviská *Guba*, *Guban*, *Gubán*, *Gubáň*, *Gubány*, *Gubáni*, *Gubár*; *Gubčik*/*Gubčik*, *Gubčo*, *Gubek*, *Gubik*, *Gubik*, *Gubina*, *Gubiš*, *Gubiša*, *Gubko*, *Gubka*, *Gubečka*, *Gubica*, *Gubičko*, *Gubala*, *Gubov* a iné. Priezvisko *Guba* má 206 rodín a je sústredené najmä v okolí Topoľčian a Nitry, ale nositeľov má aj na severovýchodnom Slovensku v Medzilaborciach a Bardejove. Ostatné odvodené priezviská sa nachádzajú na celom slovenskom území, ale najviac nositeľov majú zväčša na východnom a strednom južnom Slovensku, príp. ešte v okolí Topoľčian. Priezviská *Gubko* a *Gubečka* sa na Slovensku nevyskytujú, ale zachovali sa medzi Slovákami vo Vojvodine (Dudok, 1999, s. 40), hoci pravopisnú podobu *Gupko* (zapísanú s asimiláciou *b > p*) má päť rodín v okolí Trebišova a v Košiciach. Priezviská *Gubala*, *Gubán* či *Gubó* možno nájsť aj v niektorých slovenských jazykových enklávach v Maďarsku (Blanár,

Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA č. 2/0019/20 Lexika slovenských terénnych názvov.

¹ Údaje sú prevzaté z databázy priezvisk na Slovensku (Ďurčo a kol., 1998). Počty rodín sú len približné podľa počtu mužských nositeľov.

1950; Valentová, 2015). J. Neumann (1972, s. 58) uviedol medzi českými priezviskami Viedenčanov priezviská *Guba*, *Gubisch*. Predovšetkým prípony ako *-ek* (*-ček*), *-ik/-ik*, *-ko* v týchto priezviskách mohli poukazovať na vzťah k otcovi. Ide o sufixy, pomocou ktorých sa pomenúvali synovia z mien otcov (otec *Gubo*, *Guba* > syn *Gubík*, *Gubek*, *Gubko* a pod.). Synovia sa mohli pomenovať aj z posesívneho adjektíva (*Gubov syn* > *Gubov*). Prípony *-ič*, *-ovič* (*Gubič*, *Gubovič*) sú domáceho pôvodu a vyjadrovali skôr príslušnosť k rodine ako celku, ale na juhozápadné Slovensko sa priezviská s týmito príponami mohli dostať v 16. storočí aj chorvátskou kolonizáciou. S maďarskou grafémou *-ny* [ň] (*Gubány*) sa pravdepodobne zapísalo priezvisko *Gubán*.

V niektorých lokalitách sa dnes tieto priezviská nenachádzajú, ale zachovali sa v terénnych, najmä chotárných názvoch. Geografické objekty sa zvykli pomenovať aj podľa pôvodných majiteľov z ich osobných mien (zväčša priezvisk) pomocou prípony *-ka*, napr. pole *Gubovička* (*Gubovičovo pole*, *Gubovičova roľa* > *Gubovič* + *-ka*) vo Fekišovciach (o. Sobrance). Dnes má priezvisko *Gubovič* iba sedem rodín v okolí Lučenca. Pole, pasienky a vrch *Gubovka*, príp. *Gubovky* v Hronskom Beňadiku (o. Žarnovica) sa pomenovali skôr podľa mena majiteľa *Gubo* (*Gubô*), *Guba* alebo *Gubov*, hoci takéto priezviská sa už v tejto obci nevyskytujú. Podľa ľudovej etymológie síce názov vznikol podľa výskytu hřibov, ale keďže v tejto nárečovej oblasti sa nevyskytuje hláskový variant so začiatočným *g*, takýto pôvod je málo pravdepodobný. Zatiaľ čo priezviská sa môžu vyskytovať v dôsledku rôznych migračných vplyvov v nárečových variantoch, ktoré nie sú pre bydlisko nositeľa priezviska charakteristické, terénne názvy vzhľadom na svoj lokalizačný príznak majú v neštandardizovaných nárečových tvaroch hláskové, morfológické, ale aj lexikálne² prvky miestneho dialektu. Väčšina priezvisk sa v názvoch zachovala v podobe posesívnych adjektív či už vo funkcii atribútu, alebo v štruktúrnom type so substantivizovaným adjektívom s elidovaným určovaným členom, napr. *Gubov kút* (pasienok, Korunková, o. Svidník), *Gubčíkova úboč* (les, Široké, o. Prešov), *Pod Gubovou* (pole a roľa, Cinobaňa, o. Lučenec), *Pod Gubovým* (les, Horné Zahorany, o. Rimavská Sobota), *Gubáčová* (pravdepodobne tiež názov poľa, role, Šášovské Podhradie, dnes miestna časť Žiaru n. Hronom).

² Lexikálne a slovotvorné nárečové varianty sa zväčša zachovávajú aj v štandardizovaných podobách terénnych názvov.

Podľa historických písomných prameňov doklady na priezvisko *Guba* sú už zo 16. – 17. storočia: *Mathias Guba* (Lošonec 1596; Urbáre feudálnych panstiev na Slovensku, 1. zv., s. 516), *Guba Jurko* (Makovica 1618; Urbáre feudálnych panstiev na Slovensku, 2. zv., s. 86; Historický slovník slovenského jazyka I, s. 386; ďalej HSSJ). Urbár Bojnického panstva obsahuje aj priezviská *Gubik*, resp. *Gubík* a *Guban*: *Paulus Gubik*, *Jacobus Guban* (Prievidza 1614). Podľa kartotéky historickej antroponymie Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV bolo v 19. stor. na Slovensku priezvisko *Gubela* (Bošáca 1899) a na priezviská *Guba*, *Gubík* a *Gubiš* (Pukanec 1901) sú doklady z prvej polovice 20. storočia. Z časopisu *Prúdy* (1935) sa vyexcerpovali priezviská *Gubán*, *Gubenec*, *Gubiša* (z bývalého okresu Hurbanovo), *Gubera*, *Gubic*, *Gubič*, *Gubiš* (z bývalého okresu Želiezovce) a *Gubovič* (o. Štúrovo).

Jedným z možných výkladov a azda aj najpravdepodobnejším je, že uvedené priezviská vznikli, resp. sa utvorili ďalšími príponami z nárečového variantu *Gubo* domáckej podoby *Kubo* starozákonného mena *Jakub* (Dudok, 1999, s. 40). Rodné (krstné) meno *Jakub* má pôvod v hebrejskom mene *Jakoqóbh* s významom „držiaci sa za päť“, v prenesenom význame „druhorodený“, pričom staršia slovenská podoba bola *Jákob* a latinská podoba je *Jacobus* (Majtán – Považaj, 1989, s. 134). Hypokoristické meno *Kubo* sa utvorilo z druhej časti tohto mena (*Jakub* > *Kubo*). Priezviská sa tvorili aj z rozličných domáckych podôb rodných mien alebo sa odvodili od nich ďalšími príponami. J. Beneš (1962, s. 66) zaradil k priezviskám, ktoré vznikli z rodných mien príponou *-iš*, aj priezvisko *Gubiš*. Ak sa z hypokoristického mena *Kubo* utvorili priezviská ako *Kubo*, *Kuba*, *Kubaš*, *Kubeček*, *Kubečka*, *Kubeš*, *Kubica*, *Kubík*, *Kuboň*, *Kubko* a ďalšie (porov. Majtán – Považaj, 1989, s. 134), potom rovnaké typy priezvisk mohli vzniknúť aj z nárečovej podoby *Gubo*. Táto podoba mohla vzniknúť zmenou *k* > *g*, ktorá je známa aj z iných prípadov, napr. *ku mne* > *gu mne*, *konár* > *gonár* a pod. (Stanislav, 1967, s. 565 – 567). Meno *Kubo* sa apelativizovalo, apelatívum *kubo* nadobudlo význam „hlupák, truľo, nerozvážny človek vyznačujúci sa dobrosrdečnosťou, ktorý býva často terčom posmechu“, pričom sa obyčajne používa ako nadávka (Slovník slovenských nárečí I, s. 898, ďalej SSN; Slovník súčasného slovenského jazyka H – L, s. 841, ďalej SSSJ). Nemožno preto vylúčiť, že aj tento význam sa mohol stať motívom pre pôvodné prímene a neskoršie priezvisko, ale v takomto prípade by potom malo skôr prezývkový charakter.

Priezvisko *Gubó* je maďarskou grafikou zapísané priezvisko *Gubo*. Podľa zápisu s koncovým *-ó* pôvodná slovenská podoba priezviska mohla mať aj tvar prívlastňovacieho adjektíva *Gubov* (*Gubov syn* > prímeno *Gubov*), pretože pri pomadžarčovaní sa prípona *-ov* zvykla zapisovať ako *-ó*, porov. napr. osobné meno *Lubo(o)ta* > názov kraja v podobe poses. adj. *Luptov* > *Liptov* (zmena *u* > *i* vplyvom maďarčiny; Stanislav, 1947, s. 44), maď. *Liptó*. Podobne aj pri preberaní maďarských apelatív zakončených na *-ó*, resp. *-ő* sa toto zakončenie adaptovalo do slovenčiny ako *-ov* (porov. napr. *belčov*). Priezvisko *Gubov* má na Slovensku 55 rodín. Podoba *Gubó* je frekventovaná hlavne na južnom Slovensku. Maďarské priezvisko *Gubó* však mohlo mať aj úplne inú motiváciu. V zmiešanom slovensko-maďarskom prostredí na južnom Slovensku alebo v Maďarsku mohlo pôvodne vzniknúť ako prezývka napríklad z maďarského apelatíva *gubó* s významom „zámotok“ (Chrenková – Tankó, 1990, s. 133).

A. Kotík (1897, s. 49) zaradil české priezviská *Huba*, *Guba*, *Gaubá*, *Gubo*, *Hubka*, *Hubek*, *Hubík*, *Hubička*, *Hubák*, *Hubáč*, *Hubatius*, *Hubáček*, *Hubař*, *Hubl*, *Hubát*, *Hubálek*, *Hubalik*, *Hubaň*, *Hubána*, *Hubínek*, *Hubát*, *Hubata*, *Hubatý*, *Hubatka*, *Hubaš*, *Hubeš*, *Gubiš*, *Hubsa*; *Bělohoubek*, *Černohub*, *Černohubý*, *Kožehuba* a iné k priezviskám motivovaným nápadnými vlastnosťami pomenovaného, najmä chybami niektorých častí tela, pričom pri uvedených priezviskách išlo o ústa, resp. pery. Tieto priezviská sa mohli utvoriť zo slova *huba* (z psl. **gōba*) v expresívnom význame „ústa; papuľa“, ktoré má v iných slovanských jazykoch podoby *gęba* (poľština), *gúba* (ruština), *guba* (dolná lužická srbčina), *gubica* (srbčina, chorvátčina), *huba* (horná lužická srbčina, ukrajinčina), *gobec* (slovinčina), *găba* (bulharčina), v moravských a slovenských nárečiach aj *gamba*, *gemba* či *gymba* (Machek, 1968, s. 189). V tomto prípade by išlo o priezviská prezývkového charakteru podľa vlastnosti. Pravdepodobne tak pomenovali niekoho, kto mal buď veľké pery či ústa, ale mohlo ísť aj o prezývku podľa psychických vlastností, napr. v prenesenom význame mohli ísť o niekoho „papuľnatého“, kto často odvrával, či niekoho, kto veľa rozprával a pod. Hoci vo význame „ústa“ je slovo *huba* v slovenčine doložené až od 17. storočia a predpokladaný významový posun *huba* „rastlina (bot. Fungi)“ > „ústa, pera“ nie je dostatočne jasný³ (Králik, 2015, s. 212), ne-

³ Ako možný medzistupeň sa uvádzajú významy „hubovito zvráskavené starecké pery“, „čo nasáva vodu“, resp. aj „vlhká časť konskej, volskej papule“ (Králik, 2015, s. 212).

možno vylúčiť, že v tomto význame sa používalo aj skôr. Hoci v 17. storočí priezviská neboli ešte kodifikované, t. j. povinné a povinne dedičné, dvojmenná pomenovacia sústava (rodné meno a priezvisko) už bola ustálená. Aj keď sa prímená už poväčšine dedili, stále sa ešte mohli tvoriť aj nové. Zmena $g > h$ síce prebehla v staršej slovenčine v 12. storočí a vznik priezvisk možno sledovať až od 13. storočia, prímená so začiatočným g sa na slovenské územie mohli dostať aj z iných slovanských jazykov, napr. z poľštiny alebo chorvátskou kolonizáciou v 16. storočí. Podľa A. Kotíka (1897, s. 49) napr. moravské priezvisko *Gambal* „páchne“ poľštinou (*huba* = poľsky *gęba*).

Ďalšou motiváciou vzniku týchto priezvisk mohlo byť z maďarčiny prevzaté slovo *guba* (nárečovo i *kuba*) s významom „plášť z hrubého súkna, vyrobeného z ovčej vlny, halena“ (HSSJ I, s. 386), v Gemeri a v Novohrade aj „prikrývka, koberec z hrubej chlpatkej vlny“, na Liptove „pochlpená dlhá srst' dobytká“ a podľa dokladu z obce Šivetice (o. Revúca) tak nazývali spoločenskú hru, prípadne v Markušovciach (o. Spišská Nová Ves) „záloh pri kartovej hre“ (SSN I, s. 518). Pôvod poľského priezviska *Guba* z apelatíva *guba* s významom „wierzchnie okrycie, gunia (= huňa)“ uviedla novšie napr. aj L. Tomczaková (2003, s. 89),⁴ ale ako ďalšie možnosti pripustila aj vznik tohto priezviska z poľského apelatíva *gub*, nárečovo „fałd“ (= záhyb) či zo slovesa *gubać się*, staropoľsky „podkasywać się“ (= podkasat' sa, vytiahnutím do vyššej polohy si upraviť /v páse/ oblečenie)⁵. M. Kázmér (1993, s. 425) priezvisko *Guba* tiež vysvetľuje z maďarského slova *guba* s významom „vlnené vrchné oblečenie“, „hrubý kabát“. V slovenčine sa vo význame „dlhý kabát zo súkna alebo z ovčej kožušiny“, „pokrývka z vlny alebo kožušiny“ používa výraz *huňa* alebo *huniak* ako „voľný kabát zo súkna (hune) siahajúci nad kolená, súčasť mužského kroja“ (SSN I, s. 640 – 641; SSSJ I, s. 536), z ktorých sa tiež tvorili priezviská, napr. *Huňa*, *Huňak*, *Huňák*.

Priezviská so základom *Gub-* mohli vzniknúť napríklad aj ako prezývky nadmerne ochlpeného alebo zarasteného človeka, ktoré sa utvorili z prídavného mena *gubatý* či *kubatý* s významom „chlpatý, huňatý“ (HSSJ

⁴ Jeho pôvod však L. Tomczaková uvádza zo slovenského slova *guba*.

⁵ Preklady z poľštiny uvádzame podľa Poľsko-slovenského a slovensko-poľského slovníka (1982).

I, s. 386; SSN I, s. 519) alebo v prenesenom význame priamo od apelatíva *guba* v súvislosti s významami ako „(huňatý) plášť či koberec z ovčej vlny“, „srst' dobytká“ a pod. Motiváciou vzniku týchto priezvisk mohlo byť aj zamestnanie, remeslo výrobcu takýchto plášťov, halien alebo prikrývok. Podľa dokladu z obce Rozložná (o. Rožňava) obyčajne množným číslom *guby* nazývali vianočné jedlo posypané makom alebo tvarohom (SSN I, s. 518), preto *Gubom* pokojne mohli pomenovať aj niekoho, kto napríklad takéto jedlo rád jedával.

Južnoslovanské priezviská *Guban*, *Gubec*, *Gubić*, *Gubina*, *Gubica*; *Gobnik*, *Gobovšek* podľa P. Šimunovića (1985, s. 210) vznikli zo slov *guba*, *gubica*, *gubec*, ale môžu súvisieť aj so slovom *guba/goba* s významami „šuga“ (= svrab), „gljiva“ (= huba). V srbčine a v chorvátčine apelatívum *guba* má význam „malomocenstvo“, v prenesenom význame „bieda, chudoba“, ďalšie významy sú „kožná choroba prašivina“ a „cudzopasná huba rastúca na kmeňoch stromov nazývaná choroš (Polyporus)“; apelatíva *gubac*, *gubica* majú význam „pysk, čumák, rypák, papuľa“, „huba, ústa“ (porov. Srbochorvátsko-český slovník, 1982, s. 174). Na juhozápadné Slovensko sa mohli dostať aj počas chorvátskej kolonizácie.

Vznik poľských priezvisk so základom *Gub-* ako *Gub*, *Gubb*, *Guba*, *Gubba*, *Gub-acz*, *Gub-aka*, *Gub-ala*, *Gub-al-ak*, *Gub-al-ek*, *Gub-ar*, *Gub-ata*, *Gub-ay*, *Gub-ek*, *Gub-el*, *Gub-en*, *Gub-en-ko*, *Gub-ic*, *Gub-ica*, *Gub-ich*, *Gub-icki*, *Gub-ic*, *Gub-ik*, *Gub-ow*, *Gub-ina*, *Gub-is*, *Gub-isz*, *Gub-ka*, *Gub-ko* a i. vysvetľuje K. Rymut (1999, s. 282) zo slovesa *gubić* (= tratiť, strácať alebo hubiť, pustošiť, ničiť) alebo ich odvodzuje od staropoľského slovesa *gubać* s významom „stulać się; zwijać“ (stulać = stláčať, skladať; zwijać = zvíjať, navíjať, navinovať), alebo od tiež staropoľského slova *gub* s významom „fałd“ (= záhyb), pričom pripúšťa možnosť, že niektoré sa mohli tvoriť aj od slova *gęba* (= huba, papuľa, ústa). Takto mohli vzniknúť predovšetkým tie priezviská, ktorých nositelia pochádzajú zo severného Slovenska.

Ukrajinské priezviská ako *Губа́*, *Губа́ль*, *Губа́н*, *Губати́й*, *Гу́бинець*, *Губка*, *Губко* môžu byť podľa P. Čučku (2005, s. 162 – 163) odvodené od antropobázy *губа*, *губа́* v anatomickom význame „huba, ústa, pera“, resp. z osobného mena *Губа*, *Губа́*, ale napr. priezvisko *Gubál'* vzniklo priamo z miestneho, regionálneho ukrajinského slova *губа́ль* „губань“ (= človek

s veľkými perami), poľsky *gebal*; priezvisko *Губамуї* z ukrajinského prídavného mena *губамуї* (= ktorý má veľké pery)⁶.

Nie všetky priezviská s týmto slovným základom sa utvorili od osobných mien *Guba*, *Gubo* alebo od apelatíva *guba* s uvedenými významami, ale vznikli priamo z odvodených apelatív nulovým antropoforantom. Ak ide o priezvisko podľa zamestnania, mohlo vzniknúť priamo z apelatíva *gubár* s významom „výrobca gúb, dlhých zimných kožuchov so srst'ou navrchu“ (SSN I, s. 519). Priezvisko *Gubár* má len sedem rodín v okolí Banskej Bystrice a Trenčína. V okolí Michaloviec má sedem rodín priezvisko *Gubaňar*. Hoci sa v SSN apelatívum *gubaňar* nenachádza, mohlo by ísť aj o výrobcu gúb, resp. *gubaní*, ako v Šariši a na Zemplíne nazývali kožuchy rozličnej dĺžky alebo súkenné zimné kabáty, kabanice (SSN I, s. 518). Ak by sa k nám však dostalo z južnoslovanských jazykov, mohlo by ísť aj o hubára (srbsky, chorvátsky *gubar* = hubár; Srbochorvátsky-český slovník, 1982, s. 174).

M. Kálal a K. Kálal (1923, s. 153, 696) uviedli slovo *gubka* s významom „šubka, šubraňa, urousaná, ucouraná ženská“, preto prímenom *Gubka* mohli pomenovať napríklad aj niekoho, kto často chodil zamáčaný či zašpinený, ufúľaný. Priezvisko *Gubčík* má len osem rodín na západnom a na východnom Slovensku. *Gubčíkom* alebo *gubošom* však nazývali aj chlapca alebo muža, ktorý mal oblečenú, resp. rád nosieval gubu (Kálal – Kálal, 1923, s. 153). Priezvisko *Gubič* má 17 rodín zväčša v Bratislave, kde sa mohlo dostať aj prostredníctvom chorvátskej kolonizácie a prípona *-ič* poukazuje na príslušnosť k rodine. Najmä v Gemeri však mohlo vzniknúť aj ako prezývka zo stredogemerského pejoratívneho slova *gubič* s významom „zakrpatený človek, krpáň“ (SSN I, s. 519). Len jedna rodina v Štúrove (o. Nové Zámky) má dnes priezvisko *Gubina*, ktoré má takisto prezývko-vý charakter. Nárečové slovo *gubina* má niekoľko významov: „dlhá srst'“, „ostnatý zelený obal plodu gaššana“, ale aj „choroba, ťažkosti, spôsobujúce chorobné sfarbenie tváre“ (SSN I, s. 519).

Priezvisko *Gubáč*, *Gubač* má dovedna 14 rodín v Prešove a okolí (jedna rodina aj v Bratislave). Hoci na apelatívum *gubač* s významom „drevená guľka rastúca na listoch duba, dubienka“ je v SSN I (s. 518) len jeden doklad z Veľkej Mane (o. Vrábľa), nemožno vylúčiť, že ide o priezvisko prezývko-vého charakteru motivované preneseným významom tohto slova. Priezvisko

⁶ Porov. Slovník ukrajinskihoji movy (2. zv., s. 18, heslá *губань*, *губамуї*).

Gubač zapísané maď. pravopisom (grafikou) *Gubacs* mohlo vzniknúť aj priamo z maď. slova *gubacs* s významom „dubienka“. M. Kázmér (1993, s. 425) maďarské priezvisko *Gubacs* vysvetľuje ako nejasné, tiež s otáznikom z maď. slova *gubacs* „tölgyfagubacs“ (= hľuzovitý útvar, choroba na listoch rastliny, azda ide o dubienku); ako ďalšiu možnosť pri priezviskách *Gubács*, *Gubacsi* uviedol ich vznik z miestneho názvu *Gubacs* v Maďarsku (Peštianska župa), takže by bolo možné zaradiť ich do skupiny priezvisk podľa pôvodu, bydliska pôvodného nositeľa. Priamo z toponyma bez prípon však priezviská vznikali len veľmi zriedkavo, preto takýto pôvod by skôr mohlo mať priezvisko *Gubacsi*, na čo poukazuje aj maď. prípona *-i*, ktorá pri vzniku maďarských priezvisk mala rovnakú funkciu ako slovenská prípona *-ský*. Týmito príponami sa tvorili priezviská podľa pôvodu (pôvodného bydliska pomenovaného) od osadných názvov. Priezvisko *Gubacsi* sa na našom území nevyškytuje.

Priezvisko *Gubáš* mohlo vzniknúť aj z pôvodne maďarského slova *gubás* s významom „aksamiet, zamat“ (HSSJ I, s. 386). M. Kázmér (1993, s. 425) uviedol pôvod maď. priezviska *Gubás* z apel. *gubás* s významami „gubakészítő mester“, „gubaviselő (személy)“ (= výrobca gúb, vlnených kabátov alebo ten, kto ich nosí) alebo „bozontos, borzas, kócos“ (= strapatý, rozstrapatený). Priezvisko *Gubala* pravdepodobne vzniklo z tvaru ženského rodu tzv. l-ového prídavia už spomenutého poľského slovesa *gubać się* (porov. aj Rymut, 1999, s. 282; Tomczak, 2003, s. 89). Takto vznikali priezviská najmä z tvarov expresívnych sloviess, často aj z nářečovo obmedzených alebo zastaraných sloviess, napr. *Čuntala*, *Dupkala*, *Gombala*, *Kydala* (Majtán, 2014, s. 43). Mohlo by však ísť o apelatívum **gubala*, utvorené príponou *-la*, ktorou sa tvorili mužské expresívne podstatné mená od sloviess (porov. Słownik prasłowiański, s. 104 – 105), alebo skôr touto príponou bez existencie apelatíva *gubala* vzniklo priamo prezývkové osobné meno (prímeno), po kodifikácii dvojmennej pomenovacej sústavy priezvisko *Gubala*.

Na záver. Priezviská *Gubo*, *Guba* vznikli v slovenskom jazykovom prostredí pravdepodobne z nářečovej podoby *Gubo* hypokoristika *Kubo* a možno ich zaradiť k priezviskám z rodných (krstných) mien, ktoré tvoria jednu z najväčších skupín. Nemožno však vylúčiť, že motivantom ich vzniku bola apelativizovaná podoba *kubo*, a preto by mohlo ísť aj o priezviská podľa vlastnosti jeho pôvodného nositeľa. Tieto priezviská však mohli vznik-

núť aj z nárečových a inojazyčných podôb (so začiatočným g) slov *huba* s významom „ústa, pery“, prípadne nemožno vylúčiť motiváciu významom „dužnatý rastlinný útvar rastúci z vláknitého podhubia, obyčajne s hlúbikom a klobúkom (bot. huby Fungi)“, čo dokazujú priezviská typu *Kozák, Plávka, Hrib*, alebo z maďarčiny prevzatého slova *guba* predovšetkým s významom „plášť z hrubého súkna, vyrobeného z ovčej vlny; halena“. Od týchto osobných mien sa špecifickými antroponymickými príponami odvodzovali prímenná synov alebo ďalšie prímenná zväčša prezývkového charakteru. Niektoré vznikli priamo z už odvodených slov, ktoré mohli mať aj iné významy, napr. z nárečových apelatív *gubina, gubič, gubač, gubár*, alebo z maďarských slov *gubó, gubás, gubacs*. Na juhozápadnom Slovensku môžu súvisieť napríklad aj s južnoslovenskými apelatívami *guba, gubica, gubec* a na severe s poľskými slovami *gub, gęba, gubić, gubać się*, na východnom Slovensku zase s ukrajinskými slovami *губаль, губань, губатий*.

LITERATÚRA

BENEŠ, Josef: O českých příjmeních. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd 1962. 356 s.

BLANÁR, Vincent: Príspevok ku štúdiu slovenských osobných a pomestných mien v Maďarsku. Bratislava: Slovenské akadémia vied a umení 1950. 139 s.

ČUČKA: Prizvyšča zakarpatskykh ukrajinciv. Istoryko-etymolohičnyj slovnyk. Ľviv: vydavnytvo Svit 2005. 704 s. ISBN 966-603-279-1.

DUDOK, Daniel: Priezviská Slovákov v Juhoslávii. Nový Sad: Spolok vojvodinských slovakistov 1999. 219 s.

ĐURČO, Peter a kol.: Databáza vlastných mien a názvov lokalít na Slovensku. Podklady k projektu Copernicus Programme, projekt COP-58: Onomastica – Copernicus Database [online]. CD ROM. Paris: ELRA 1998. Dostupné na http://www.juls.savba.sk/durco_priezviska.html.

Historický slovník slovenského jazyka. 1. – 7. Red. M. Majtán. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 1991 – 2008. ISBN 80-224-0378-4.

CHRENKOVÁ, Edita – TANKÓ, Ladislav: Maďarsko-slovenský a slovensko-maďarský slovník. 3. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1990. 1008 s. ISBN 80-09-00017-1.

KÁLAL, Karel – KÁLAL, Miroslav: Slovenský slovník z literatúry aj nárečí. (Slovensko-český diferenciálny.) Banská Bystrica: vlastným nákladom 1923. 1012 + 104 s.

Kartotéka historickej antroponymie Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV.

Kartotéka terénnych názvov Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV.

KÁZMÉR, Miklós: Régi magyar családnevek szótára. XIV. – XVII. század. Budapest: Magyar Nyelvtudományi Társaság 1993. 1172 s. ISBN 963-7350-31-2.

KOTÍK, Antonín: Naše příjmení. Praha: Nákladem J. Kotíka 1897. 290 s.

- MAJTÁN, Milan: Naše priezviská. Bratislava: Veda 2014. 196 s. ISBN 978-80-224-1357-2.
- MAJTÁN, Milan – POVAŽAJ, Matej: Vyberte si meno pre svoje dieťa. Bratislava: ART AREA 1998. 344 s. ISBN 80-88879-48-5.
- NEUMANN, Johann: Tschechische Familiennamen in Wien. Wien: Verlag Adolf Holzhausens NFG. 1972.
- RYMUT, Kazimierz: Nazwiska Polaków. Słownik historyczno-etymologiczny. T. 1. A – K. Kraków: Polska Akademia Nauk, Instytut Języka Polskiego 1999. 504 s.
- Słownik prasłowiański. 1. Red. F. Sławski. Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1974. 487 s.
- Slovník slovenských nářečí. I. A – K. Ved. red. I. Ripka. Bratislava: Veda 1994. 936 s. ISBN 80-224-0183-8.
- Slovník slovenských nářečí. II. L – P (povzchádzat'). Red. A. Ferenčíková – I. Ripka. Bratislava: Veda 2006. 1066 s. ISBN 80-244-0900-6.
- Slovník ukrajinskoi movy. Tom 2. H – Ž. Red. I. K. Bilodid et al. Kijiv: Naukova dumka 1971. 186 s. Dostupné na <http://sum.in.ua/>.
- STANO, Mikuláš – BUFFA, Ferdinand: Poľsko-slovenský a slovensko-poľský slovník. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1982. 764 s.
- STANISLAV, Ján: Odkryté mená slovenských miest a dedín. Bratislava: Orlovský 1947. 86 s.
- STANISLAV, Ján: Dejiny slovenského jazyka. 1. Úvod a hláskoslovie. 3. dopl. vyd. Bratislava: Slovenská akadémia vied 1967. 707 s.
- ŠIMUNOVIĆ, Petar: Naša prezimena. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske 1985. 368 s.
- Srbochorvátsko-český slovník. Praha: Academia 1982. 988 s.
- TOMCZAK, Lucyna: Słownik odapelatywnych nazwisk. Wrocław: Wydawnictwo uniwersytetu Wrocławskiego 2003. 308 s. ISBN 83-229-2410-0.
- Urbáre feudálnych panstiev na Slovensku. Zv. 1. – 2. Red. R. Marsina – M. Kušík. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1959.
- VALENTOVÁ, Iveta: Pôvod priezvisk Veňarčanov. In: Duchovná a sociálna kultúra menšín v majoritnom prostredí. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie venovanej životnému jubileu etnografa Ondreja Krupu. Eds. A. Kováčová – A. Uhrínová. Békešská Čaba: Výskumný ústav Celoštátnej samosprávy v Maďarsku 2015, s. 323 – 364.

TERMINOLOGICKÉ SÚPISY

Menoslovie systematických kategórií cievnatých rastlín.

2. Rady a vyššie systematické kategórie

MICHAL HRABOVSKÝ

Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

V predošlom príspevku našej série sme uviedli revíziu slovenského menoslovia pre čeľade cievnatých rastlín. Čeľade predstavujú variabilitu určitej morfolologickej odchýlky od takzvaného morfologického predka, od ktorého je možné odvodiť pôvod každého rastlinného tvaru. A práve systematická kategória nazývaná rad (lat. *ordo*) zahŕňa všetky genetické a morfologické deriváty, ktoré možno odvodiť základnými transformačnými procesmi, ako sú premena, zmenšenie alebo zánik od spoločného morfologického predka. Z pohľadu systematiky patria do radu podrady, čeľade, rody a podobne. Hoci technicky je základom rastlinnej systematiky druh, prirodzenou kategóriou je rad. Rady sa zvyknú podľa určitej podobnosti aj genetickej blízkosti začleňovať do takzvaných vetiev (lat. *cladus*) – v zoológii sa častejšie používa termín klad. Vetvy sú súčasťou podtried, tried a oddelení. V tomto príspevku sa rozoberá menoslovie práve týchto uvedených systematických kategórií.

Slovenské meno pre kategóriu rad sa v rastlinnej ríši pri oddelení cievnatých rastlín tvorí pridaním koncovky *-tvaré* k typovému rodu, ktorá je ekvivalentom latinskej koncovky *-ales*. J. S. Presl (1846) používal pre tvorbu národného mena radu a podradu rovnakú koncovku *-owité*, ktorá sa v súčasnosti ustálila pre meno čeľade. Na isté obdobie sa v československom menosloví používala pre rad koncovka *-kveté/-květé*, s ktorou sa môžeme stretnúť v starších publikáciách. Táto koncovka pravdepodobne pochádza z ruskej prípony *-cvetnyje*. Dodnes sa vyskytuje napríklad v maďarčine vo forme *-virágúak* alebo v ukrajinskom menosloví v tvare *-cviti*. Z významového hľadiska je však vhodná len pre kvitnúce rastliny, preto sa nahradila koncovkou *-tvaré*, čo čiastočne zodpovedá nemeckému ekvivalentu *-artige*

alebo chorvátskej koncovke *-like*. V súčasnosti poznáme 86 recentných radov cievnatých rastlín (APG IV 2016, PPG I 2016). Ich slovenské mená boli zverejnené vo viacerých publikáciách (Červenka a kol., 1986; Hrabovský a kol., 2016; Mičieta a kol. 2018), niektoré sa však musia revidovať.

Slovenské meno podradu sa doteraz tvorilo rovnakou koncovkou, akú má rad (Červenka, 1968), v dôsledku čoho nie je možné podľa mena rozlíšiť, či ide o rad alebo podrad. Preto navrhujeme používať pre podrad staršiu koncovku *-kveté* v triede krytosemenných rastlín (napríklad *Caryophyllineae* – klinčekokveté) a novú koncovku *-listé* v ostatných triedach cievnatých rastlín (napríklad *Aspleniineae* – slezinníkolisté).

Menoslovie pre vetvy používané v kladistike nie je ustálené. Vetvy prevažne nahradili bývalé podtriedy Cronquistovho systému (1988), od ktorých prevzali vedeckú koncovku *-idae*, ktorá sa v anglických ekvivalentoch mení na príponu *-ids*. Z anglickej prípony vznikol aj neformálny slovenský ekvivalent *-idy* (Mártonfi, 2006; Mičieta a kol., 2018). Pri tomto spôsobe tvorby mien však ostával aj koreň slova v pôvodnom tvare (napríklad *campanulidy* – čítaj *kampanulidy*), čo viedlo k problémom so správnou výslovnosťou. Pôvodne sa koncovka *-idae* prekladala ako *-ové* (napríklad *Campanulidae* – zvončekové). Navrhujeme čiastočný návrat k pôvodnému menosloviu, čiže duálne používanie mien vetiev podľa charakteru publikácie, v ktorej sa použijú, buď v slovenskom tvare *-ové* (napríklad *zvončekové*), alebo v poslovenčenom tvare s koncovkou *-idy* (napríklad *kampanulidy*). Niektoré vetvy majú zaužívané bývalé mená z čias, keď sa považovali za samostatné triedy (napríklad *sladiče*). V takýchto prípadoch sa pripúšťa aj zaužívané meno. Vyššie uvedené mená možno vzťahovať priamo na názov vetvy (napríklad *zvončeková/kampanulidová/sladičová vetva*).

Triedy a podtriedy v súčasnom ponímaní sa odlišujú od starších koncepcií. Triedy sa väčšinou tvorili pomocou množného čísla (napríklad *plavúne*, *prasličky*, *lianovce*) alebo mali triviálny názov (napríklad *jednoklíčnicolistové rastliny*, *ihličnany*). V súčasnosti poznáme desať¹ podtried (v starších systémoch sa označujú ako triedy) a štyri triedy (v starších systémoch sa označujú ako oddelenia). Hoci podtriedy sa tvorili pridaním koncovky *-ové*,

¹ Poznámka: Vo fylogenetických systémoch je jedna z podtried (podtrieda magnólie) považovaná za parafyletickú a rozdeľuje sa na bazálne krytosemenné a vetvu magnóliové/magnóliidy, nazývanú tiež *Eumagnoliidae* – pravé magnóliové/magnóliidy.

kvôli zaužívanosti bude lepšie ponechať pre súčasné podtriedy staršie alebo triviálne názvy tried (napríklad *Equisetidae* – prasličky namiesto prasličkové, *Coniferae* – ihličnany namiesto borovicové). Naopak, koncovku *-ové* možno použiť pre tvorbu mien tried, ktoré nemajú triviálny názov (napríklad *Polypodiopsida* – papraďové namiesto paprade).

Pododdelenia a oddelenia s vedeckými koncovkami *-phytina* a *-phyta* sa prekladajú ako *-rasty*. Koncovka *-phytina* sa zvykne nahrádzať koncovkou *-phyta*, dôsledkom čoho má pododdelenie, oddelenie a často aj nadoddelenie rovnakú vedeckú koncovku. V záujme zrozumiteľnosti sa však tomuto zjednodušovaniu vyhne. V novodobých systémoch je tendencia redukovať počet oddelení, ktoré sa obvykle preklasifikovávajú na triedy či podtriedy, čím zaniklo aj v slovenskom menosloví množstvo názvov (napríklad plavúňorasty, borovicorasty, magnóliorasty). Súčasne rozoznávame pri cievnatých rastlinách len dve pododdelenia *Pteridophytina* a *Spermatophytina*, z ktorých prvé (slov. papraďorasty) je parafyletické a udržiava sa len kvôli tradícii a druhé má triviálny názov semenné rastliny, čiže pri ňom je koncovka *-rasty* nevyužitá. Podobným prípadom je aj samotné oddelenie *Tracheophyta*, ktoré má triviálny názov cievnaté rastliny. V nasledujúcej časti uvádzame zoznam slovenských mien tried, podtried, vybraných vetiev a radov cievnatých rastlín.

Triedy cievnatých rastlín

Angiospermopsida – krytosemenné *Lycopodiopsida* – plavúňové
Gymnospermopsida – nahosemenné *Polypodiopsida* – papraďové

Podtriedy cievnatých rastlín

Coniferae – ihličnany *Lycopodiidae* – plavúne
Cycadidae – cykasy *Magnoliidae* – magnólie (pozri tiež
Equisetidae – prasličky vetvu *Magnoliidae*)
Eudicotidae – pravé dvojkličnolistové *Monocotidae* – jednokličnolistové
Eufilicidae – pravé paprade *Ophioglossidae* – hadivky
Ginkgoideae – ginká

Vybrané fylogenetické vetvy

Asteridae – astrové, asteridy *Commelinidae* – podenkové, kome-
Campanulidae – zvončekové, kam-
panulidy linidy

Cupressidae – cyprusové, kupresidy (cyprusy)

Fabidae – bôbové, fabidy

Gnetidae – lianovcové, gnetidy (lianovce)

Lamiidae – hluchavkové, lamidy

Magnoliidae – magnóliové, magnólidy

Malvidae – slezové, malvidy

Marattidae – maratiové, maratidy (maratie)

Mesangiospermae – jadrové krytosemenné

Polypodiidae – sladičové, polypodidy (sladiče)

Rosidae – ružové, rosidy

Superasteridae – zrastenolupienkové, superasteridy

Superrosidae – voľnolupienkové, superrosidy

Rady cievnatých rastlín

Acorales – puškvorcotvaré

Alismatales – žabníkotvaré

Amborellales – amborelotvaré

Apiales – mrkvotvaré

Aquifoliales – cezminotvaré

Araucariales – araukáriotvaré

Arecales – arekotvaré

Asparagales – asparágotvaré

Asterales – astrotvaré

Austrobaileyales – škvorníkotvaré (syn. austrobejliotvaré)

Berberidopsidales – dráčovcotvaré

Boraginales – borákotvaré

Brassicales – kapustotvaré

Bruniales – bruniotvaré

Buxales – krušpánotvaré

Canellales – kanelotvaré

Caryophyllales – klinčekotvaré

Celastrales – bršlencotvaré

Ceratophyllales – rožkatcotvaré

Commelinales – podenkotvaré

Cornales – drieňotvaré

Crossosomatales – kamenicotvaré

Cucurbitales – tekvicotvaré

Cupressales – cyprusotvaré

Cyatheales – cyateotvaré

Cycadales – cykasotvaré

Dilleniales – diléniotvaré

Dioscoreales – dioskoreotvaré

Dipsacales – štetkotvaré

Ephedrales – chvojníkotvaré

Equisetales – prasličkotvaré

Ericales – vresovcotvaré

Escalloniales – eskalóniotvaré

Fabales – bôbotvaré

Fagales – bukotvaré

Garryales – garyotvaré

Gentianales – horcotvaré

Geraniales – pakostotvaré

Ginkgoales – ginkotvaré

Gleicheniales – vidlicovkotvaré (syn. glejchéniotvaré)

Gnetales – lianovcotvaré

Gunnerales – gunerotvaré

Huerteales – huerteotvaré

Hymenophyllales – blanolistníkotvaré

<i>Chloranthales</i> – zelenokvetotvaré	<i>Pinales</i> – borovicotvaré
<i>Icacinales</i> – ikaciniotvaré	<i>Piperales</i> – pieprotvaré
<i>Isoetales</i> – šidlatkotvaré	<i>Poales</i> – lipnicotvaré
<i>Lamiales</i> – hluchavkotvaré	<i>Polypodiales</i> – sladičotvaré
<i>Laurales</i> – vavrínovotvaré	<i>Proteales</i> – proteotvaré
<i>Liliales</i> – ľaliotvaré	<i>Psilotaless</i> – prútovkotvaré
<i>Lycopodiales</i> – plavúňotvaré	<i>Ranunculales</i> – iskerníkotvaré
<i>Magnoliales</i> – magnóliotvaré	<i>Rosales</i> – ružotvaré
<i>Malpighiales</i> – malpígiotvaré	<i>Salvinales</i> – salvíniotvaré
<i>Malvales</i> – slezotvaré	<i>Santalales</i> – santalotvaré
<i>Marattiales</i> – maratiotvaré	<i>Sapindales</i> – mydlovníkotvaré
<i>Metteniusales</i> – meteniusotvaré	<i>Saxifragales</i> – lomikameňotvaré
<i>Myrtales</i> – myrtotvaré	<i>Selaginellales</i> – plavúňkotvaré
<i>Nymphaeales</i> – leknotvaré	<i>Schizaeales</i> – rozklankotvaré (syn. vejárovkotvaré, schízeotvaré)
<i>Ophioglossales</i> – hadivkotvaré	<i>Solanales</i> – ľuľkotvaré
<i>Osmundales</i> – osmundotvaré	<i>Trochodendrales</i> – kolesovcotvaré
<i>Oxalidales</i> – kysličkotvaré	<i>Vahliales</i> – váliotvaré
<i>Pandanales</i> – pandanotvaré	<i>Vitales</i> – viničotvaré
<i>Paracryphiales</i> – parakryfiotvaré (syn. pažidelníkotvaré)	<i>Welwitschiales</i> – velvíčiotvaré
<i>Petrosaviales</i> – petrosáviotvaré	<i>Zingiberales</i> – ďumbierotvaré
<i>Picramniales</i> – pikramniotvaré	<i>Zygophyllales</i> – jarmovcotvaré

Súhrn

V príspevku sa uvádza 86 mien recentných radov a vybraných 30 vyšších systematických kategórií cievnatých rastlín. V porovnaní s publikovaným menoslovím týchto kategórií (Hrabovský a kol., 2016; Mičieta a kol., 2018) sa zmenili mená štyroch radov (pôvodné mená sa v zozname uvádzajú ako synonymá). V článku je navrhnutá aj metodika tvorby mien podradov a kladistických vetiev, z ktorých sme uviedli len tie najznámejšie. V ďalších číslach Kultúry slova navrhujeme metodiku tvorby mien z nižších kategórií vrátane mien podčeľadi a tribusov.

LITERATÚRA

APG IV (Angiosperm Phylogeny Group): An update of the Angiosperm Phylogeny Group classification for the orders and families of flowering plants: APG IV. In: *Botanical Journal of the Linnean Society*, 2016, roč. 181, č. 2, s. 1 – 20.

CRONQUIST, Arthur: *The evolution and classification of flowering plants*. 2. vyd. New York: New York Botanical Garden 1988. 555 s.

ČERVENKA, Martin: *Botanický terminologický slovník*. Bratislava: Edičné stredisko Univerzity Komenského v Bratislave 1968. 236 s.

ČERVENKA, Martin – ČINČURA, František – JASIČOVÁ, Mária – ZÁBORSKÝ, Ján: *Slovenské botanické názvoslovie*. Bratislava: Príroda 1986. 520 s.

HRABOVSKÝ, Michal – ZAHRADNÍKOVÁ, Eva – MIČIETA, Karol: Proposal of Slovak names for phylogenetic classification of Lycopodiophytes, Monilophytes and Gymnosperms. In: *Acta Botanica Universitatis Comenianae*, 2016, roč. 51, s. 3 – 7.

HRABOVSKÝ, Michal – ZAHRADNÍKOVÁ, Eva – MIČIETA, Karol: Proposal of Slovak names for Angiosperms Phylogeny Group classification of flowering plants: APG IV. In: *Acta Botanica Universitatis Comenianae*, 2016, roč. 51, s. 9 – 21.

CHRISTENHUSZ, Maarten J. M. – REVEAL, James L. – FARJON, Aljos – GARDNER, Martin F. – MILL, Robert R. – CHASE, Mark W.: A new classification and linear sequence of extant gymnosperms. In: *Phytotaxa*, 2011, roč. 19, s. 55 – 70.

MÁRTONFI, Pavol: *Systematika cievnatých rastlín*. 2. vyd. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika 2006. 220 s.

MIČIETA, Karol – ZAHRADNÍKOVÁ, Eva – HRABOVSKÝ, Michal – ŠČEVKOVÁ, Jana: *Fylogenéza a morfogenéza cievnatých rastlín*. Bratislava: Polygrafické stredisko Univerzity Komenského v Bratislave 2018. 340 s.

PPG I (Pteridophyte Phylogeny Group): A community-derived classification for extant lycophytes and ferns. In: *Journal of Systematics and Evolution*, 2016, roč. 54, č. 6, s. 563 – 603.

PRESL, Jan Svatopluk: *Wšeobecný rostlinopis, čili: Popsání rostlin ve všelikém ohledu užitečných a škodlivých*. Díl I. + II. Praha: České museum 1846. 2072 s.

KS

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

Smilno

PAVOL ŽIGO

Jazykovedný ústav L. Štúra SAV

Bratislava

Týmto príspevkom chceme pripomenúť dôležitosť poznania minulosti a vývinu nášho jazyka a jeho prirodzených foriem, ku ktorým patria aj nárečia, pričom si dovoľujeme upozorniť, že všetky súčasti národného jazyka sú vzácnou studnicou poznania skutočnosti, ktorá nás obklopuje, a že si pri vzdelávaní a štúdiu zasluhujú rovnakú pozornosť.

Medzi prvky jazyka, o ktorých význam, pôvod a motiváciu sa široká verejnosť zaujíma najčastejšie, patria aj zemepisné názvy, najmä názvy obcí a obývaných či neobývaných častí ich chotárov. Keďže tieto pomenovania vznikali v rozličných dobách a v rozličných historických aj spoločenských podmienkach, zaznamenávali sa rozličným spôsobom, často podmieneným úradným jazykom či jazykovým úzom. Pred prvou kodifikáciou slovenského jazyka A. Bernolákom (1787), ako je známe, neexistovala pre slovenčinu záväzná jazyková norma, preto sa aj v zápisoch vlastných mien z predpisovného obdobia zachovalo množstvo variantných podôb ovplyvnených latinským, nemeckým alebo maďarským pravopisom. Tieto záznamy treba pri čítaní dešifrovať s vedomím, že grafické systémy iných jazykov neumožňovali zapísať všetky slovenské hlásky (napr. mäkké spoluhlásky) v takej jednoznačnej podobe, na akú sme zvyknutí v súčasnosti.

Na napísanie tohto článku nás inšpirovala aj zvýšená snaha o vydávanie obecných či regionálnych monografií, s ktorou sa dnes stretávame. V nich sa v rámci opisu dejín uvádzajú aj najstaršie písomné záznamy názvov konkrétnych lokalít alebo ich častí s komentármi o ich pôvode. Práve táto

Text vznikol v rámci riešenia projektu VEGA č. 2/0104/18 Slovánsky jazykový atlas – odraz prirodzeného vývinu jazyka.

problematika je miestom, ktoré si okrem poznania historiografických faktov vyžaduje aj spoľahlivé historickojazykovedné a dialektologické vedomosti. Vedecké zamyslenie sa nad tým, aký je pôvod, t. j. motivácia miestneho názvu, totiž musí zahŕňať aj poznatky o zaniknutých prvkoch či významoch slov, o ich územnom ohraničení aj o vývinových zmenách obmedzených na konkrétne územie, resp. týkajúce sa konkrétneho nárečia.

Ako „modelovú situáciu“ z veľkého množstva príkladov možno uviesť miestny názov (ojkonymum) šarišskej obce *Smilno*, nachádzajúcej sa neďaleko Bardejova. Najstaršie zachované záznamy jej pomenovania¹ majú podoby *Zemelnye* (r. 1250), *Zemeldene* (r. 1269), *Scemela* (r. 1277) a *Scemelnye* (r. 1347), teda predstavujú znakmi latinskej či maďarskej grafiky zapísanú podobu *Semelňe*. Tá odráža vplyv uhorskej kancelárie a potvrdzuje jav typický pre maďarčinu, ktorá sa pri adaptácii cudzích slov „bráni“ skupine spoluhlások a vkladá medzi ne samohlásku (pod vplyvom tzv. vokalickej harmónie obyčajne takú, aká sa už v pôvodnom slove vyskytovala). V neskorších obdobiach nachádzame už aj záznamy zrejme bližšie autentickej podobe názvu obce, napr. *Smilna* (r. 1618), *Smilno* (r. 1786) a *Smilnô* (r. 1920).

Predmetom skúmania pôvodu názvu však nie je len analýza formy jeho historických záznamov, ale najmä identifikácia a vysvetlenie významu slova, ktoré sa stalo jeho východiskom. Z jazykovedného hľadiska sú zaujímavé práve novšie podoby, ktoré sa stali východiskom súčasného kodifikovaného názvu obce, t. j. podoby s hláskou *i*. Práve tento prvok umožňuje odhaliť nielen chronologická postupnosť záznamov, ale najmä vedomie o jazykovom vývine na sledovanom území od 13. storočia.

Z doterajších vedeckých prác historikov sú známe dve možné motivácie miestneho názvu *Smilno*. B. Varsík odvodzoval tento názov od osobného mena *Smil* (1977, s. 327). Motivácia miestnych názvov osobnými menami je z pohľadu čitateľov prijateľná aj jednoduchá, najmä vtedy, ak nie sú známe jednoznačné údaje o skutočnom pôvode skúmaných území či objektov. Z jazykovo-štruktúrneho hľadiska je však odkaz na osobné meno v prípade názvu *Smilno* nepravdepodobný, pretože slovotvornou príponou *-no* sa miestne názvy od osobných mien netvorili. Upozornil na to aj F. Uličný, ktorý sa domnieval, že východiskom názvu *Smilno* je sloveso *smilniť*, sú-

¹ Text z r. 1250 nehovorí o obci, píše sa v ňom len o území, ktoré sa stalo majetkom Abovcov; obec ako urbánny celok sa priamo spomína až začiatkom r. 1427.

visiace s morálnou uvoľnenosťou či neviazanosťou (1990, s. 282). Ani toto vysvetlenie nie je ako motivačný prvok názvu presvedčivé, resp. prijateľné, lebo takýto pomenovací model sa nezachoval ani ako obyvateľská prezývka.

Dôvodom na odmietnutie predchádzajúcich teórií o motivácii názvu *Smilno* je ich spoločný nedostatok: ani jeden z autorov nemal relevantné poznatky z historickej jazykovedy a – čo je horšie – pôvod názvu sa pokúšali vysvetliť stavom jazyka v 20. storočí. Na tomto mieste znova pripomínáme dôležitosť poznatkov z dejín jazyka, jeho vývinu a dialektológie, pretože v nich sa skrýva pravá podstata motivácie miestneho názvu *Smilno*. Ide práve o „studnice“ či „pramene“, vysvetľujúce významy slov v dobe, v ktorej tieto názvy vznikali.

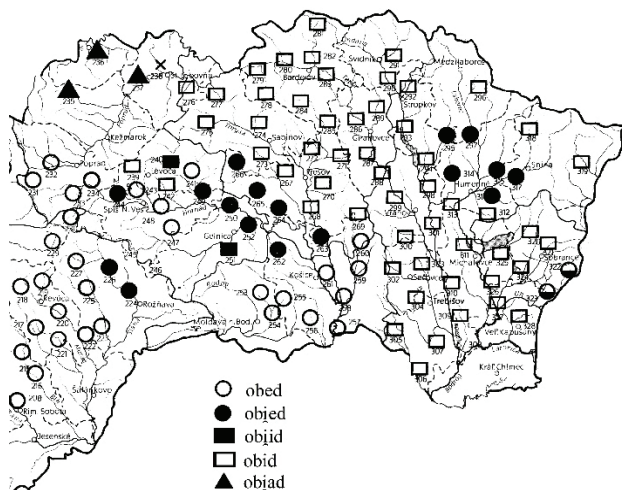
V lexikografických prameňoch starej slovanskej slovnej zásoby sa zachovali záznamy o slove *smilo* (Vasmer 1987, s. 688), ktoré starí Slovania aj v podobe *smielo* používali vo význame „(prekvapivý) dar“, „veno“, (aj „ozdoba“; gr. *μεΐλιον*). Ešte zaujímavejšie sú z hľadiska významu slova *smilo* staršie výskumy F. Miklosicha (1865, s. 866), ktorý vo svojom slovníku uvádza staré slovanské podstatné meno ženského rodu *smiejna* vo význame „dar“, resp. podstatné meno stredného rodu *smiejno/smielno* vo významoch 1. „dar“, „veno“, „výbava“ (lat. *recte dos*), 2. „dĺžoba“, „záväzok“, „daň“ (lat. *debitum*). Podstatné meno stredného rodu v podobe *smilo* uvádza F. Miklosich (tamže, s. 863) aj v ďalšom význame: „veno“, „výbava“ (gr. *φερνή*, lat. *dos*; v staroslovienskych pamiatkach zachované v podobe *ѠАКОЖЕ К СМІЛО* /v prepise *jakože je smilo*/ vo význame „aké má veno“; Miklosich, tamže). Príklady citované z historických prameňov tak odhaľujú skutočnú motiváciu miestneho názvu *Smilno*: východiskom je všeobecné podstatné meno *smielo*, ktoré bolo stredného rodu a v jazyku fungovalo rovnako ako podstatné mená typu *čelo*, *mlieko*, *steblo*, *koleno*, *vreteno*... Od podstatného mena *smielo* je utvorené aj prídavné meno *smielny* rovnako, ako je od podstatného mena *čelo* utvorené prídavné meno *čelný*, pričom v strednom rode bola podoba krátkeho tvaru prídavného mena *smielno* (slová tohto typu sa v slovenskom jazyku vyvinuli aj z iných slovných druhov a zachovali sa v podobách *vidno*, *hodno*, *vedno*, *radno*, *možno*...). Tento fakt (t. j. že ide o pôvodné prídavné meno v strednom rode) sa premietol aj v dočasnej umelej podobe názvu obce z r. 1920 *Smilnô*, ktorá sa však dlhodobo neujala.

Slovotvornú pravidelnosť, ktorou je utvorený miestny názov *Smilno*, dokazuje aj rozsiahla skupina slovenských miestnych názvov tohto typu:

Brádno, Brodno, Brusno, Dubno, Kľačno, Kolačno, Komárno, Kružno, Lozorno, Ráztočno, Rudno, Sitno, Strečno, Zlatno... Ide v nich o vyjadrenie takého typického znaku pomenovaného územia, ktorého vlastnosť obsahuje základ názvu (*Brodno* = „brodné“ územie, t. j. miesto, na ktorom možno prejsť cez vodný tok; *Dubno* = miesto s výrazným dubovým porastom; *Lozorno* = miesto s výskytom viniča – slovo *loza* je starým slovanským pomenovaním viniča; *Ráztočno* = miesto, na ktorom sa rozteká vodný tok). Tento pomenovací model je známy aj v iných slovanských jazykoch (v najbližších, češtine a poľštine, nachádzame napr. *Grodno, Hnezdno, Chrastno, Kladno, Korno, Lodno, Mohylno, Opočno, Pilzno, Vrbno*, pozri Čornejová 2009, s. 75).

Pri čítaní našej argumentácie o pôvode názvu *Smilno* vzniká celkom oprávnená otázka, ako z predpokladaných podôb *smielne*, resp. *smielno*, v ktorých je dvojhláska *-ie-*, vznikli podoby bez tejto dvojhlásky, t. j. ako vznikla podoba názvu *Smilno* so samohláskou *i*. Odpoveď na túto otázku nám prináša poznanie vývinu a dnešného stavu miestneho nárečia. V prípade dnes už zaniknutej podoby *smielno* došlo k vývinovej zmene typickej pre väčšinu východoslovenského nárečového makroareálu. V tejto jazykovej oblasti sa ešte v 15. storočí uskutočnila pravidelná výmena pôvodnej praslovanskej samohlásky *ĭ* (v prepise do latinky ako *ie*, v krátkej pozícii *e*) samohláskou *i* (Pauliny 1963, 265). Dokazujú to súčasné východoslovenské nárečové podoby slov *bili, drik, chl'ib, m'liko, dzira, dzifka, mira, pisek/pisok, svička, vira, viter/vitor; hñizdo, mišek/mišok, tañir, papir, ñis*, resp. *remiñ, džvir, šñih, hñiv, chrin, sušid, brich...* oproti súčasným stredoslovenským, resp. spisovným podobám *bieli, drierk, chl'ieb, m'lieko, d'iera, d'ieuka, miera, piesok, sviečka, viera, vietor, hñiezdo, miešok, tañier, papier, ñiesol*, resp. *remeň, zver, sñeh, hñev, chren, sused, breh...*² Tento vývin a súčasný stav v slovenských nárečiach je spracovaný na základe rozsiahleho terénneho výskumu a presvedčivo zdokumentovaný v Atlase slovenského jazyka (ASJ 1968, s. 160 a n.) a z celoslovenského hľadiska – na území od Jadranského mora po Ural – aj v samostatnom zväzku *Slovanského jazykového atlasu* (OLA 1988). Na ilustráciu územného rozšírenia zmeny *ie > i* na území východného Slovenska uvádzame časť mapy *obed* z citovaného *Atlasu slovenského jazyka*.

² Príklady sú uvedené vo fonetickej podobe okrem asimilácie na konci slov.

Atlas slovenského jazyka, zv. 1, obr. 161

Prídavné meno *smilno* sa tak vo svojej archaickej podobe v strednom rode vo význame „darované (územie)“ stalo východiskom miestneho názvu *Smilno*. Historickojazykovedná interpretácia súčasnej podoby miestneho názvu poukazuje na jeho motivačný prvok – pôvodné prídavné meno *smielno* vyjadrujúce typický príznak územia, ktoré sa v časoch Bela IV. stalo darom predkom rodu Aba (pozri Rábik 2006, s. 171).

Jeden z množstva príkladov tak využívame ako argument podporujúci dôležitosť poznávania svojej minulosti aj prítomnosti, ktoré sa nezaobíde bez svedomitého štúdia historickej podstaty národného jazyka, jeho prirodzených foriem, územných aj sociálnych prvkov a množstva fenoménov, ktoré sa potichu vytrácajú zo školského aj univerzitného vzdelávania a možno aj z nášho vedomia.

LITERATÚRA

Atlas slovenského jazyka. Zv. 1. Vokalizmus a konsonantizmus. Časť prvá: mapy. Časť druhá: úvod – komentáre – materiály. Red. J. Štolc. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1968. 314 s., 200 s.

ČORNEJOVÁ, Michaela: Tvoření nejstarších českých místních jmen. Brno: Masarykova univerzita 2009. 206 s.

MIKLOSICH, Franz: *Lexicon Paleoslovenico-Graeco-Latinum. Emendatum Auctum.* Vindobonae: 1862 – 1865.

Obščeslovjanskij lingvističeskij atlas. Serija fonetiko-grammatičeskaja. Vypusk 1. Refleksy *ě. Zomp. red. B. Vidoeski, P. Ivič. Belehrad: Medžunarodni komitet slavista 1988. 164 s.

PAULINY, Eugen: *Fonologický vývin slovenčiny.* Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1963. 358 s.

RÁBIK, Vladimír: *Nemecké osídlenie na území východného Slovenska v stredoveku. (Šarišská župa a slovenské časti žúp Abovskej, Zemplínskej a Užskej).* Bratislava: Slovenské národné múzeum, Múzeum kultúry karpatských Nemcov 2006. 433 s.

ULIČNÝ, Ferdinand: *Dejiny osídlenia Šariša.* Košice: Východoslovenské vydavateľstvo 1990. 513 s.

VARSÍK, Branislav: *Osídlenie Košickej kotliny. Zv. 3.* Bratislava: VEDA, Vydavateľstvo SAV 1977. 584 s.

VASMER, Max: *Etimologičeskij slovar russkogo jazyka. Zv. 3.* Moskva: Progress 1987. 830 s.

ROZLIČNOSTI

Uvažovanie o význame a používaní niektorých prídavných mien súvisiacich s epidémiou

Minulý a, žiaľ, aj tento rok je poznačený epidémiou nebezpečného infekčného ochorenia. V súvislosti s tým sa zvýšil počet otázok používateľov jazyka, či je situácia súvisiaca s novým koronavírusom *epidemická* alebo *epidemiologická*. Opytujúci neraz vyjadrujú presvedčenie, že správne je v tomto spojení len prídavné meno *epidemický* napriek tomu, že v médiách sa používajú obe prídavné mená.

V jazykovej praxi skutočne zaznamenávame v spojení s podstatným menom *situácia* používanie prídavného mena *epidemický* aj *epidemiologický*, napr. (príklady z internetu) *Epidemická situácia na Orave sa dramaticky zhoršuje, nové opatrenia budú platiť pre celý región. – Prezidentka bude mať zajtra mimoriadne vyjadrenie k epidemickej situácii. – Epidemiologická situácia znovu rázne brzdí Slovensko, do platnosti vstupujú nové opatrenia.*

Možností, ako odpovedať na otázky používateľov jazyka, je viacero.

Najjednoduchšia by bola odpoveď vychádzajúca zo spracovania uvedených prídavných mien v starších lexikografických dielach (v Krátkom slovníku slovenského jazyka /2003/ a v Slovníku slovenského jazyka /1959/), v ktorých sú prídavné mená prihniezdované pri príslušných podstatných menách. Výklad významu prídavných mien sa v takýchto prípadoch neuvádza, čo zodpovedá koncepcii uvedených výkladových slovníkov. K podstatnému menu *epidémia* s významom „hromadný výskyt infekčnej choroby, nákaza“ patrí prídavné meno *epidemický*, k podstatnému menu *epidemiológia* s významom „odbor medicíny zaoberajúci sa epidémiami, príčinami vzniku a zákonitostami šírenia infekčných chorôb, ich prevenciou a likvidáciou“ prídavné meno *epidemiologický*. Na základe takéhoto spracovania sa ponú-

Článok vznikol v rámci riešenia grantovej úlohy č. 2/0133/20 Slovenský pravopis a jeho pravidlá v kontexte súčasnej jazykovedy a jazykovej praxe.

ka odporúčanie, že slovné spojenia *epidemická situácia* a *epidemiologická situácia* sú obe správne, majú však odlišný význam. *Epidemická situácia* súvisí s epidémiou a *epidemiologická situácia* súvisí s epidemiológiou ako vedným odborom.

V tomto duchu sa odvíja aj audiopríspevok M. Sedlákovej v Jazykovom okienku rádia Regina, autorka sa stavia kriticky k používaniu prídavného mena *epidemiologický* v kontextoch, v ktorých by sa malo použiť prídavné meno *epidemický*, a odporúča prísne rozlíšenie významu aj v spojeniach so slovom *situácia* (<https://reginavychod.rtv.s.sk/clanky/zivotny-styl/242268/jazykove-okienko-epidemicky-epidemiologicky?fbclid=IwAR0PhIIWfRa-i5Aascghe2jIUTHwpKCeSrPSxNUiYeT6W2zMi-kOFe5BTyfow>).

Rozličné postoje k daným spojeniam nachádzame aj u českých kolegov, napr. H. Chýlová okrem iného uvádza „... ve spojení se slovem situace se setkáváme s vyjádřením epidemická situace i epidemiologická situace. Obojí můžeme považovat za správné, pisatel nebo mluvčí má možnost volbou přídavného jména vyjádřit přesně to, co chce: epidemická situace vyjadřuje vztah dané situace k epidemii, epidemiologická situace je hodnocena z hlediska epidemiologie či epidemiologů“ (Jazykový koutek, Český rozhlas, Plzeň, 19. 1. 2021, <https://plzen.rozhlas.cz/epidemicky-nebo-epidemiologicky-klidne-oboji-8404691>).

V zozname odpovedí Jazykovej poradne Ústavu pro jazyk český ČAV je jednoznačné odporúčanie: „Ve spojení s podstatným jménem *situace* by se tedy – vzhledem k významům obou přídavných jmen – mělo použít přídavné jméno *epidemický*. V souvislosti s koronavirem nechceme říct, že jsme v situaci epidemiologie, ale v situaci epidemie, máme na mysli stav, v němž se nachází epidemie, nikoliv obor, který se jí zabývá. Jakkoliv se často (podle dokladů v databázi ČNK syn v8 dokonce častěji) užívá i spojení *epidemiologická situace*, doporučovali bychom užívat – v souladu s reálným významem daného slova – jen spojení *epidemická situace*“ (<https://dotazy.ujc.cas.cz/odpovedi/>).

Vráťme sa však na Slovensko. Po nahliadnutí do Slovníka súčasného slovenského jazyka A – G (ďalej SSSJ) sa naskytá iná možná odpoveď na uvedenú otázku. Pri prídavnom mene *epidemiologický* nájdeme význam „súvisiaci s epidemiológiou; týkajúci sa výskytu epidémie“, v súlade s tým aj exemplifikáciu *epidemiologický prieskum; epidemiologické predpisy*,

štúdie; zhoršenie epidemiologickej situácie“. Toto spracovanie naznačuje možnosť používať obe prídavné mená – *epidemický* aj *epidemiologický* – v istých spojeniach v rovnakom význame.

Pozrime sa do nedávnej minulosti. V čase vydania prvého zväzku SSSJ v r. 2006 (aj v čase jeho koncipovania) doklady z jazykovej praxe, ktoré sa overujú v mnohomiliónových korpusoch textov, ukazovali, že významy uvedených prídavných mien sa začali zblížovať v spojení s niektorými podstatnými menami, napr. s podstatným menom *situácia*. Dôležitý je aj fakt, že v tom čase mali tieto prídavné mená výrazne nižšiu frekvenciu ako v poslednom roku a vyskytovali sa najmä v súvislosti s infekčnými ochoreniami, ako je chrípka, žltáčka, týfus, HIV a pod., pričom konkrétne v spojení s podstatným menom *situácia* výrazne prevažovali a prevažujú v korpuse (Omnia Slovaca III Maior, 18.01¹) aj dnes spojenia s prídavným menom *epidemiologický*, napr. *Vážna epidemiologická situácia nastala koncom r. 1944 v súvislosti s vojnovými udalosťami. – V priebehu januára 2000 bola epidemiologická situácia vo výskyte chrípky a podobných ochorení relatívne priaznivá. – V týchto dňoch je epidemická situácia, čo sa týka chrípky, pokojná, ale zvrat môže nastať kedykoľvek.*

Minulý rok po vypuknutí epidémie ochorenia COVID-19 sa frekvencia prídavných mien *epidemický* a *epidemiologický* v spojení s rozličnými podstatnými menami prudko zvýšila (v ústnej aj písanej podobe). V korpuse textov sa ešte neodzrkadľujú v plnej miere texty z posledného obdobia, t. j. obdobia epidémie koronavírusu, preto príklady z jazykovej praxe sme vyhľadávali na internete (pomocou vyhľadávača Google). Registrujeme používanie oboch prídavných mien, pričom napr. v spojení so slovom *situácia* je prídavné meno *epidemiologický* častejšie ako prídavné meno *epidemický*.

Výskyt prídavného mena *epidemiologický* v spojeniach, v ktorých by sa logicky očakávalo prídavné meno *epidemický*, pokladajú dnes niektorí profesionálni i bežní používatelia za nepresné a viac či menej dôrazne upozorňujú na to, že významový rozdiel tu je a treba ho rešpektovať. To znamená, že tendencii k splyvaniu významu uvedených prídavných mien (pri oveľa nižšej frekvencii ako v poslednom roku), na základe ktorej sa koncipovalo

¹ Korpus Omnia Slovaca III Maior (18.01) vznikol zlúčením korpusových dát v Slovenskom národnom korpuse (SNK prim6.1) a dát z webových korpusov a slúži na potreby pracovníkov JÚĽS SAV.

heslo *epidemiologický* v SSSJ A – G, v súčasnej novej situácii (v dôsledku mimoriadne vysokej frekvencie) začína konkurovať tendencia k rozlišovaniu ich významu (čo naznačujú početné upozornenia používateľov jazyka).

Používanie oboch prídavných mien v spojení s inými substantívami, napr. *opatrenie*, *plán*, však používateľov jazyka nevyrušujú, v týchto prípadoch obostojí súvislosť s *epidémiou* i *epidemiológmi*: *Vláda v Grécku sprísnila epidemické opatrenia. – Holandsko vzhľadom na nárast prípadov nákazy novým koronavírusom sprísňuje epidemiologické opatrenia. – Aký význam má epidemický plán pre firmu? – Tá sa [prokuratúra] napríklad snaží objasniť správu, ktorú zverejnila verejnoprávna televízia Rai, že taliansky epidemický plán nebol aktualizovaný od roku 2006. – V mnohých zdravotníckych zariadeniach chýba epidemiologický plán.*

Jednoduché to nie je ani pri prídavných menách *protiepidemický* a *protiepidemiologický*, ktoré sa v čase pandémie používajú najčastejšie v spojení so slovom *opatrenie*. Logicky niektorí používatelia jazyka poukazujú na to, že ide o opatrenia vytvorené na ochranu proti epidémii, teda by malo ísť o *protiepidemické opatrenia*, také spojenia nachádzame aj na internete: *Príslušné regionálne úrady verejného zdravotníctva v SR zabezpečujú všetky potrebné protiepidemické opatrenia na elimináciu rizika šírenia ochorenia. – Protiepidemické opatrenia v Európe treba na krátky čas ešte sprísniť, odporúča WHO. Napriek tomu sú frekventované aj spojenia s prídavným menom *protiepidemiologický*: ... niektoré kultúrne podujatia s dobre nastavenými protiepidemiologickými opatreniami ani pri väčšom počte účastníkov nevytvorili ohnisko šírenia nákazy. – Prezidentka Zuzana Čaputová víta ďalšie uvoľňovanie protiepidemiologických opatrení, ktoré v pondelok ohlásil ústredný krízový štáb.*

Za spojením *protiepidemiologické opatrenia* však, pochopiteľne, nemožno hľadať parafrázu „opatrenia zamerané proti epidemiológom“, ale „opatrenia epidemiológov proti epidémii“.

Na rozdiel od prídavného mena *protiepidemický*, ktoré sa uvádza v Slovníku slovenského jazyka (v 3. zv. z r. 1963) vo význame „vyvíjajúci činnosť proti epidémiám, zameraný na ochranu pred epidémiou (-iami)“, prídavné meno *protiepidemiologický* vo výkladových slovníkoch (ani v slovníkoch cudzích slov) nenájdeme. Nevzniklo však v čase pandémie koronavírusu, čo možno dokladovať jeho výskytom v starších textoch v korpu-

se, napr. *Opatrenia majú ekonomický, právny, politický, vedecký, sociálny, kultúrny, medicínsky, protiepidemiologický a sanitárno-hygienický charakter.* – *Pre zvýšenú chorobnosť na črevné vírusové ochorenie sa dodržiavajú protiepidemiologické opatrenia aj v penzióne pre dôchodcov vo Vranove nad Topľou.* – *Protiepidemiologická komisia pre chripku zakázala verejné zhromaždenia.*

Prečo sa teda popri prídavnom mene *protiepidemický* používa aj „nelogické“ prídavné meno *protiepidemiologický*? Zrejme v dôsledku variantného používania prídavných mien *epidemický* a *epidemiologický* vo význame „týkajúci sa epidémie, resp. výskytu epidémie“ vzniklo mechanickým pridaním predpony *proti-* aj prídavné meno *protiepidemiologický* s významom zhodným s prídavným menom *protiepidemický* – „vyvíjajúci činnosť proti epidémiám, zameraný na ochranu pred epidémiou“.

Áký záver má naše uvažovanie o týchto dvojiciach prídavných mien? V jazyku nie je vždy všetko priamočiare a logické. Tvorcami jazyka sú jeho používatelia. Odporúčanie prísne odlišovať významy dvojíc prídavných mien *epidemický* – *epidemiologický* a *protiepidemický* – *protiepidemiologický* v spojeniach, v ktorých sa ich významy v jazykovej praxi prekrývajú, nepokladáme za efektívne. Najmä v ústnej komunikácii nie je jednoduché tieto podobne znejúce prídavné mená významovo odlišiť. Predpokladáme, že v odborných textoch sa ich významová diferenciácia uplatňuje. Podstatné však je to, že používanie prídavného mena *epidemiologický* vo význame „týkajúci sa výskytu epidémie“ popri prídavnom mene *epidemický* a prídavného mena *protiepidemiologický* s významom „vyvíjajúci činnosť proti epidémiám, zameraný na ochranu pred epidémiou“ popri prídavnom mene *protiepidemický* v niektorých spojeniach nie je prekážkou v komunikácii a nespôsobuje komunikačný šum či neporozumenie textu.

Používatelia jazyka teda majú na výber, či budú prienik významov týchto prídavných mien v komunikácii akceptovať, alebo sa pokúsia ich významy striktno odlišovať. To, ako sa rozhodli, ukáže budúcnosť.

Sibyla Mislovičová
Jazykovedný ústav L. Štúra SAV
Bratislava

LITERATÚRA

Krátky slovník slovenského jazyka. 4., doplnené a upravené vyd. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. Bratislava: Veda 2003. 985 s.

Slovník slovenského jazyka. I. A – K. Red. Š. Peciar. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1959. 815 s.

Slovník slovenského jazyka. III. P – R. Red. Š. Peciar. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1963. 912 s.

Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G. Hl. red. K. Buzássyová – A. Jarošová. Bratislava: Veda 2006. 1134 s. ISBN 978-80-224-0932-4.

Influencer a follower

Prostriedky internetovej komunikácie výrazne ovplyvňujú náš životný štýl i fungovanie celej spoločnosti a prinášajú so sebou aj vznik nových činností, povolanií či pracovných vzťahov. S novou realitou, ktorá k nám prichádza väčšinou zo zahraničia, preberajú sa do slovenčiny aj nové pomenovania, najčastejšie z angličtiny. V predchádzajúcich ročníkoch časopisu Kultúra slova sa venovali príspevky názvom kreatívnych internetových autorov pôsobiacich na sociálnych sieťach *youtuber* (2007, č. 2, s. 99 – 101) a *blogger* (v slovenčine aj *blogér*; 2007, č. 2, s. 124), ako aj označeniam ich „publika“ – návštevníkov internetových stránok, ktorí vyjadrujú hodnotiaci postoj – *lajker* a *hejter* (2016, č. 2, s. 104 – 106). Za krátky čas pribudli v tejto oblasti ďalšie anglicizmy, pomenovania osôb *influencer* [influenser] a *follower* [follower], ktoré si už takisto našli miesto v slovnej zásobe nášho jazyka.

Dvojica slov *influencer* a *follower* sa začala používať na sociálnych sieťach v nadväznosti na predchádzajúce názvy internetových autorov a ich hodnotiteľov. Slovom *influencer* sa na sociálnych sieťach označuje úspešný *youtuber*, *vloger* (skrátene označenie videoblogera, t. j. „osoby, ktorá sa na sociálnych sieťach prezentuje prostredníctvom videa“), *instagramér* („prispievateľ na sociálnej sieti Instagram“), *streamer* („kto prostredníctvom sociálnych sietí naživo vysiela“; z angl. stream „prúd“) a pod., ktorý dokáže svojimi príspevkami osloviť dostatočne veľký počet používateľov internetu a ovplyvniť ich názory či životný štýl. Slovom *follower* sa nazýva používa-

Článok vznikol v rámci riešenia grantovej úlohy č. 2/0133/20 Slovenský pravopis a jeho pravidlá v kontexte súčasnej jazykovedy a jazykovej praxe.

teľ sociálnych médií ako Instagram, Twitter, Facebook, ktorý je pravidelným odberateľom príspevkov influencera. Vďaka schopnosti ovplyvňovať nákupné správanie používateľov sociálnych sietí sa *influenceri* stali účinným nástrojom marketingu a *followeri* predstavujú v tejto oblasti relevantnú vzorku potenciálnych zákazníkov, pričom počet *followerov* je zároveň meradlom úspešnosti *influencer*a. Záujem marketingu umožňuje *influencerom* so silným mienkotvorným potenciálom a followerskou základňou vykonávať svoju činnosť na profesionálnej úrovni a *influencerstvo* sa stalo jedným z najatraktívnejších povolání digitálneho sveta. Výrazy *influencer* a *follower* takto prekročili sféru profesionalizmov používaných v skupinovej komunikácii v rámci sociálnych sietí a etablovali sa v marketingovej terminológii, publicistike aj v oblasti sociálnych vzťahov či životného štýlu.

Názvy osôb *influencer* a *follower* sa v angličtine utvorili zo slovies (*to*) *influence* (ovplyvňovať) a (*to*) *follow* (sledovať, nasledovať, sprevádzať) produktívnou príponou *-er*. Sociálne siete ako globálne médiá sú miestom aktívneho kontaktu angličtiny s materinským jazykom používateľov, ktorí si zvyčajne ochotne osvojujú anglicizmy a necítia potrebu hľadať pre ne domáce ekvivalenty. Toto prostredie je k preberaniu a šíreniu anglických výrazov mimoriadne tolerantné a výrazy *influencer* a *follower* sa prevzali do mnohých jazykov, kde fungujú ako internacionalizmy, resp. globalizmy. V slovenčine sa pokusy prekladať výraz *influencer* ako *ovplyvňovateľ*, *ovplyvňovač* či *mienkotvorca* takisto nestretli s veľkým ohlasom v jazykovej praxi. Výrazu *follower* však pomerne úspešne konkuruje dávnejšie zdomácnený výraz *fanúšik*, hoci je takisto prevzatý z angličtiny (angl. *fan* „nadšený obdivovateľ“), napr. *Tipy, ako získať reálnych fanúšikov na Instagrame. – Instagramér potrebuje silnú základňu fanúšikov*. Frekventovaný je aj výraz *sledovateľ*, napr. *Profil Baracka Obamu má niekoľko miliónov sledovateľov. – Pridajte sa k mojim sledovateľom. – Čím väčší počet sledovateľov, tým väčšia šanca, že sa mi ujde nejaké lukratívne fotenie*.

Substantíva *influencer* a *follower* sa v slovenčine zaradili do početnej skupiny osobných podstatných mien mužského rodu zakončených na *-er*; *-ér*, prevzatých väčšinou z angličtiny, nemčiny alebo francúzštiny, ako napr. *dispečer*, *líder*, *broker*, *tréner*, *snajper*, *gangster*, *boxer*, *hazardér*, *rekordér*, *šofér*, *maskér*, *žonglér*, *maklér*, *guvernér*, *režisér*, *reportér*, *manažér*. Obe substantíva sa skloňujú podľa vzoru *chlap*, napr. *prínos influencer*a; *Každý*

mesiac losujeme jedného followera. – Influenceri ovplyvňujú followerov. – Spolupracujeme s blogermi a influencerami.

Názvy osôb ženského rodu sa od substantív *influencer* a *follower* odvodili rovnako ako od iných osobných podstatných mien zakončených na *-er*, *-ér* domácou príponou *-ka*, teda *influencerka*, *followerka*, napríklad *Amina pôsobí ako influencerka na sociálnych sieťach. – Influencerom alebo influencerkou môže byť dnes každý. – Včera mi pribudli tri followerky. – Prečítala si komentáre súcitných followeriek. – Inšpirujte sa českými influencerkami.*

Domácimi slovenskými príponami sa utvorili aj vzťahové prídavné mená *influencerský* (*influencerský marketing*, *influencerský trh*, *influencerský zisk*) a *followerský* (*followerská základňa*, *followerská kategória*, *followerské bubliny*). Používanie privlastňovacích prídavných mien sme zaznamenali iba od substantíva *influencer*, napr. *influencerova tvorba*, *influencerove postoje*, *influencerkin manžel*, *influencerkino zdravé sebavedomie*, písomné doklady na používanie tvarov privlastňovacích prídavných mien *followerov*, *followerkin* sme nenašli ani v korpusových zdrojoch, ani na internete.

V jazykovej praxi sa používa aj pomenovanie oblasti činnosti *influencera* v podobe *influencerstvo* (podstatné meno stredného rodu, vzor *mesto*), napr. *Influencerstvo funguje skvele aj v detskej kategórii. – Ako vyzerajú začiatky influencerstva na slovenskej scéne. – Influencerstvom si viem príjemne privyrobiť*, a podstatne zriedkavejšie aj substantívum *followerstvo*, napr. *Vďaka za followerstvo, dúfam, že ťa nesklamem. – Ja sa tiež len pousmejem nad takými, ktorí žiadajú followerstvo naspäť.*

Katarína Kálmánová
Jazykovedný ústav L. Štúra SAV
Bratislava

SPRÁVY A POSUDKY

29. ročník Kolokvia mladých jazykovedcov sa uskutočnil dištančne

V dňoch 25. – 27. novembra 2020 sa konalo *Kolokvium mladých jazykovedcov*, vedecká konferencia určená pre začínajúcich odborných a vedeckých pracovníkov v oblasti filológie. V poradí 29. ročník podujatia organizovala Katedra slovenského jazyka a literatúry Pedagogickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave v spolupráci so Slovenskou jazykovednou spoločnosťou pri Jazykovednom ústave Ľ. Štúra SAV v Bratislave. So zreteľom na mimoriadnu situáciu súvisiacu s ochorením COVID-19 sa podujatie realizovalo dištančnou formou prostredníctvom online aplikácie MS Teams.

V priebehu troch dní prezentovalo svoje príspevky 32 účastníkov zo Slovenska, z Česka, Poľska a Ruska. Na konferencii malo zastúpenie 12 vedeckých inštitúcií: Karlova univerzita v Prahe, Trnavská univerzita v Trnave (TRUNI), Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave (UCM), Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV (JÚEŠ SAV), Ostravská univerzita v Ostrave (OU), Univerzita Komenského v Bratislave (UK), Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici (UMB), Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre (UKF), Sliezska univerzita v Katoviciach (SU), Slavistický ústav Jána Stanislava SAV (SÚJS SAV), Studia Academica Slovaca – centrum pre slovenčinu ako cudzí jazyk (SAS) a Moskovská štátna univerzita M. V. Lomonosova (MŠU).

Účastníci predstavili ciele aj výsledky svojich výskumných prác a viacerí z nich načrtli nové, neprebádané témy. Jedným z nich bol Roman Vojtechovský (TRUNI), ktorý definoval základné pravidlá slovenského posunkového slovosledu a opísal najčastejšie používané vetné konštrukcie v slovenskom posunkovom jazyku. Barbora Hurtuková (UK) prezentovala svoje zámery a zistenia v oblasti akomodačných komunikačných praktík v komunikácii intaktných ľudí s ľuďmi s telesným znevýhodnením. Liqun Yi (MŠU) vystúpila s príspevkom o karnevalizácii v lexike súčasného ruského

a čínskeho jazyka. Na problematiku pravopisu sa zameril Marek Mikušiak (TRUNI), ktorý poukázal na najčastejšie problémy súvisiace s písaním čiar-ky v jazykovej praxi. Mária Ješíková (UCM) prezentovala výsledky mor-fosyntaktickej a sémantickodistribučnej analýzy nemeckých predložkovo-menných spojení *von Anfang an* a *von Beginn an*.

Prezentácie v druhej sekcii boli zamerané na jazyk a komunikáciu a ja-zyk v kontexte kultúry. Doktorandka Slavomíra Stanková (UK) predstavila metodologické uchopenie svojho výskumu týkajúceho sa evalvácie komu-nikačnej kompetencie a hodnotenie sociolingvistických metód použitých pri výskume danej problematiky zacielenom na pedagógov slovenského jazyka a literatúry. Miroslava Najšlová (UCM) vo svojom príspevku analyzovala komunikačné taktiky nemeckých pravicových politických strán.

Natália Švecová (UKF) priblížila pojem ľudovej etymológie, ako aj mo-tiváciu jej tvorenia a predstavila klasifikáciu ľudových etymológií. Takisto exemplifikovala, ktoré slová najčastejšie podliehajú ľudovej etymológii v slovenčine. Mária Rendárová (UKF) analyzovala sémantiku vybraných frazém s dôrazom na ich kultúrne podmienené špecifiká a obraz v jazyko-vom svete slovenského národa. Sémantickou analýzou sa zaoberala aj Lenka Mužilová (UMB), ktorá interpretovala jazykový obraz vlka v slovenčine. Posledným prezentujúcim v druhej sekcii bol Roman Soóky (JÚLŠ SAV), ktorý na pozadí procesu osvojovania si slovenského jazyka deťmi ilustroval utváranie a fungovanie interpretačnej kompetencie človeka.

Po každej sekcii nasledovala diskusia, do ktorej sa zapojili aj starší kolok-vialisti. Prínosnými postrehmi do diskusie vstúpili prof. Mgr. Jaromír Krško, PhD., doc. Mgr. Gabriela Múcsková, PhD., a vedúci jednotlivých sekcii.

Kolokvium mladých jazykovedcov je podujatím, ktorého cieľom je nie-len prezentovanie výskumných výsledkov, ale aj vzájomné spoznávanie sa a utužovanie priateľstiev. I keď v tomto ročníku sa kolokvialisti nemohli zúčastniť na spoločenských aktivitách prezenčne, nové kontakty mohli nad-viazať prostredníctvom popoludňajšieho neformálneho stretnutia, ktoré sa konalo dištančne v závere prvého dňa kolokvia.

Druhý konferenčný deň sa začal prezentáciami, ktoré vychádzali z lingvis-tického poznávania konkrétnych sfér komunikácie. David Miffek a Jaroslav David (OU) analyzovali adjektívny komponent *staročeský* v marketingovej komunikácii. Doktorandka Lenka Haluzová (TRUNI) priblížila komunikačný

potenciál väzenského slangu. Natalia Shlikhutka (SU) vo svojom príspevku charakterizovala základné lingvistické črty poľských a slovenských blogov tematicky zameraných na rodičovstvo. Dorota Lamačková (UK) predstavila spôsoby interakcie influencerov s publikom v kontexte štylistiky digitálnej éry. Prezentácia Romany Krolčíkovej (JÚĽŠ SAV) takisto vychádzala z internetovej komunikačnej sféry. Autorka naznačila komunikačno-pragmatické fungovanie anglických lexikálnych prostriedkov vo vybraných videoblogoch.

Štvrtá sekcia kolokvia bola zameraná na korpusový výskum jazyka. Kristína Bobeková (JÚĽŠ SAV) prezentovala výsledky korpusovolingvistickej analýzy kolokácií s adjektívnymi komponentmi *čierny* a *biely*. Bianka Jarolínová (UCM) analyzovala nemecké predložkovo-menné spojenia miery a kvantity s ustálenou formou s absenciou člena v danej konštrukcii. Svoju analýzu uskutočnila pomocou analytického systému Lexpan. Sekciu uzavrela Katarína Rausová (JÚĽŠ SAV), ktorá opísala možnosti prípravy textov z predpisovného obdobia do historického korpusu, pričom poukázala aj na úskalia tvorby takéhoto typu korpusu.

Piata sekcia bola tematicky orientovaná na onomastické problémy jazyka. Dominika Bašistová (TRUNI) sa vo svojej prezentácii zamerala na toponymiu z oblasti Slovenského raja. Sústredila sa na toponymický materiál neslovenského pôvodu s cieľom odhaliť vplyv iných jazykov na toponymiu v tomto regióne. Kristýna Březinová (OU) na základe internetových diskusií analyzovala hlavné hodnotiace kritériá a faktory, ktoré najviac vplývajú na používateľov českého jazyka pri voľbe mena pre ich dieťa. Lingvista Gabriel Rožai (UMB) sa vo svojom príspevku zaoberal základnými princípmi pomenovania vnútorných priestorov slovenských jaskýň sprístupnených širokej verejnosti. Paulína Šmeringaiová (SÚJS SAV) priblížila problematiku slovensko-nemeckých vzťahov v zrkadle pomenovania cechových združení.

V závere druhého dňa prebehla diskusia s hosťom kolokvia, uznávaným onomastikom PhDr. Milanom Harvalíkom, PhD. Pripravil si zaujímavý výklad o súčasných onomastických problémoch.

Posledný deň kolokvia sa niesol v širšom filologickom duchu. V prvej sekcii boli prezentované príspevky z oblasti didaktiky jazyka. Marek Ponca (TRUNI) priblížil problematiku jazykových variet pri výučbe nemčiny ako cudzieho jazyka. Na kolokviu sa zúčastnili aj zástupcovia Karlovej

univerzity v Prahe Lukáš Smola a Lucie Baloušová. L. Smola vystúpil s príspevkom o využití sociálnych sietí v rámci vzdelávacieho obsahu. L. Baloušová prezentovala prvé výsledky svojho výskumu zameraného na kritické miesta vo výučbe syntaxe v siedmom ročníku základných škôl v Českej republike. Jana Výškrabková (SAS) predstavila výsledky prípadovej štúdie, v ktorej zisťovala, ako vnímajú zahraniční študenti online výučbu slovenčiny ako cudzieho jazyka. Prípadová štúdia sa realizovala na vzorke študentov, ktorí sa zúčastnili na dištančnej forme letnej školy slovenského jazyka a kultúry SAS. Pavol Zlatovský (SAS) poukázal na psycholingvistické aspekty využívania piesní pri učení slovenčiny ako cudzieho jazyka.

Posledná sekcia bola venovaná výskumu literárnej vedy, translitológií a interdisciplinárnemu výskumu. Katarína Batková (TRUNI) analyzovala motív poľa v kontexte biblických krajinných motívov v poézii Geoga Trackla. Štefánia Vyskočová (TRUNI) sa vo svojom príspevku zamerala na slovenskú autorskú rozprávku 1. polovice 20. storočia. Agata Rupińska (OU) priblížila problematiku nelingvistických reflexií umeleckých textov na stránkach odborných lingvistických československých časopisov. Poslednou prezentujúcou bola Vladimíra Vrajová (UMB), ktorá na príklade analýzy sonetov P. O. Hviezdoslava špecifikovala jazykovo-štylistické a komunikačno-pragmatické aspekty vnútrojazykového prekladu.

Zborník príspevkov z 29. kolokvia mladých jazykovedcov bude zverejnený v elektronickej forme. Rozšírené abstrakty sú publikované v tlačenej zborníku abstraktov VARIA XXIX, ktorý je samostatnou publikáciou.

Na záver patrí úprimné poďakovanie organizátorom, ktorí zabezpečili plynulý priebeh podujatia a napriek sťaženým podmienkam neprerušili dlhoročnú tradíciu konferencie. Zároveň sa tešíme na jubilejný 30. ročník Kolokvia mladých jazykovedcov, ktorý bude v roku 2021 organizovať bratislavská pobočka Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri JÚLŠ SAV.

*Romana Krolčíková
Jazykovedný ústav L. Štúra SAV
Bratislava*

Významné osobnosti slovenskej jazykovedy

[Kačala, Ján: Panoráma slovenských jazykovedcov slovakistov v 20. storočí. Bratislava: Univerzita Komenského 2020. 1. vyd. 186 s. ISBN 978-80-223-4907-9.]

Ján Kačala je desaťročia bytostne spätý s našim najväčším duchovným bohatstvom – slovenským národným jazykom vo všetkých jeho podobách či formách (útvároch), pravdaže, prioritne so spisovným slovenským jazykom ako štátom garantovaným oficiálnym komunikačným prostriedkom slúžiacim všetkým obyvateľom Slovenska. O tom sa neraz presvedčili nielen čitatelia Kultúry slova, lež najčastejšie či predovšetkým tí, ktorí sa profesionálne venujú výskumu národného a v jeho priestore spisovného jazyka.

Na začiatku pripomíname, že Kačalova *Panoráma slovenských jazykovedcov slovakistov v 20. storočí* je kniha, aká v knižnej jazykovednej ponuke v takejto obsahovej podobe dosiaľ nebola. Tematicky je zacielená na tvorcov slovakistiky, ktorí ju vyniesli na vysoký stupeň spomedzi vedeckých disciplín všetkých vedeckých odvetví. Názov knihy má príchut' vecnej (porovnaj znakov paralelné geografické pomenovanie chrbát Tatier) a estetickej metafory – panoramatické videnie či vnímanie tu smeruje ku kognícii jej širokopásmového či sinusoidového videnia ako oblúka, pod ktorým sleduje stav vecí a ich priebeh v istom časopriestore. Pravda, pri takomto videní môže dakedy (povedzme pri pohľade na Tatry) aj niečo ujsť, no v jeho knihe to neplatí – ide o to, že autor sa koncepcne riadi predovšetkým vecnosťou a z nej vychodiacou informačnosťou, diachrónno-synchrónnym sledovaním podstaty či podstát vecí a javov súvisiacich s témou – témami. Primárne na to využíva výkladový postup (pre vedecké práce dominantný), ktorým predstavuje analyticko-synteticky uchopené argumenty, konštatácie a hodnotenia. To dovedna smeruje k tomu, k čomu by mal smerovať každý autor, teda k dobre zvládnutému vedeckému (aj populárno-vedeckému) textu – k systémovosti ako základnej vlastnosti existencie niečoho či niekoho. Zvyčajne sa v takýchto súvislostiach (azda aj obligátne) pripomína, koho kniha oslovuje, komu patrí do percepčnej pôsobnosti: jednoducho patrí tým, ktorí majú záujem o slovenčinu a jej štúdium, teda o slovakistiku, a chcú poznať jej tvorcov – jazykovedcov. Autor recenzovanej knihy je exponovaným predstaviteľom slovenskej jazykovedy v druhej polovici 20. storočia a rovnako aj v prvých desaťročiach storočia tohto. Má obdivuhodný slovakistický vedecký záber a rovnako aj vedeckú

pamäť. To dovedna je zárukou, že jeho práce vrátane tejto sú významným vkladom do makro- i mikrosystému slovenskej jazykovedy a jej tvorcov.

Ján Kačala zvolil prehľadnú, funkčnú kompozičnú štruktúru, ktorá umožňuje percipientovi sledovať a vnímať výklad a opis jednotlivých jazykových javov a predovšetkým jazykovedno-spoločenských pohybov v prirodzenom časovom slede, teda tak, ako vznikli, prebiehali či postupne sa vyvíjali na celkovom pozadí spoločensko-kultúrnych dobových situácií. V úvodnej poznámke (s. 5 – 6) je dôležitá autorova konštatácia – chce „... v rámci podania celkového profilu vybratej osobnosti zároveň pripomenúť zameranie a prácu slovenských jazykovedcov slovakistov na prospech... celej slovenskej kultúry a civilizačného rozvoja Slovenska“. Z toho jednoznačne vychodí, že kladie „dôraz práve na kultúrno-politický rozmer vedeckého diela vybratých osobností a výsledkov, ktoré nám zanechali“ (s. 5). Azda načim pripomenúť, že objektivitu postupného prezentovania jazykovedných osobností zaručuje zvolený kľúč vylučujúci potenciálne pochybnosti v zmysle úvah, kto je v knihe pred kým a prečo... – autor poradie určil podľa roku ich narodenia.

Po úvodnej poznámke nasleduje dôležitá a pre čitateľov užitočná, kogníciou podporená prvá kapitola, ktorá je teoreticko-metodologickým podnožím a systémovým „pozadím“ na správne uchopenie či pochopenie osobnostných profilov jazykovedcov slovakistov. Ide o stať s názvom Jazykovedná slovakistika v 20. storočí (s. 7 – 18), v ktorej sú z hľadiska vedeckej pravdy (teda prísnej i presnej) autorove výklady nespochybniteľne prijateľné. Ján Kačala konštatuje, že jeho úmyslom je „... prispieť k lepšiemu poznaniu úlohy vedúcich jazykovedcov slovakistov pri vedeckom štúdiu, opise a výklade celého nášho národného jazyka a k dôkladnejšiemu uvedomeniu si ich výsledkov vo forme ich syntetických diel, monografických prác, štúdií a článkov“ (s. 8). Otvorene poukazuje na skutočnosť, že činnosť viacerých jazykovedných osobností niekedy mala výraznú politickú dimenziu; ide o to, že sa priamo alebo sprostredkovane dotýkala aj politických otázok slovenského národa; tak to bolo, povedzme, za bývalého režimu v oblasti kodifikačnej činnosti súvisiacej so spisovným jazykom, jazykovým vzdelávaním či jazykovou kultúrou, keď neraz zaznelo „... obvinenie niektorých jazykovedcov z tzv. buržoázneho nacionalizmu a protičeského purizmu...“ (s. 9). Na týchto miestach a rovnako aj v osobno-osobnostných textových portrétoch uvádza konkrétnych slovakistov a ich zainteresovanie vo vzť-a-

hu spoločnosť (politika) – jazyk, ktoré v skratke uvedieme v nasledujúcich častiach textu. Prínosom knihy je celostne vyznievajúci prehľad a výklad niektorých teoreticko-metodologických, profesijných či inštitucionálnych stránok celej témy na pozadí časovej chronológie – autor predstavuje obdobie matičné, mladogramatickej metodológie s dôrazom na jej tendencie súvisiace s detailizáciou opisovaných jazykových javov, obdobie štrukturalizmu, jeho zástoj vo vedeckom prístupe a výskume, ktorý bol oproti predchádzajúcim prístupom metodologicky prelomový a systémový pri riešení jazykových a jazykovedných otázok.

Ťažiskom knihy profesora Jána Kačalu je druhá kapitola – konkrétny a detailný pohľad na stĺpových jazykovedcov slovakistov s rovnako podrobným rozborom ich prác, osobného a osobnostného zástoja v dejinách slovenského národného jazyka, spisovného jazyka a jazykovedy. Autor postupuje prehľadným spôsobom – vybratých exponentov predstavuje na pozadí vtedajšieho spoločensko-politického a kultúrneho obdobia, ich zástoja v tomto období a konkretizuje ich prínos vo výskume slovenčiny s uvedením dominantných lingvistických diel, ktoré mali a majú zásadný teoreticko-metodologický axiologický vplyv na nasledujúce vedeckovýskumné tendencie. Na tomto princípe predstavuje jazykovedcov slovakistov v tomto poradí: Samuel Cambel s opisom a výkladom jeho vedeckovýskumnej a kodifikačnej činnosti s dôrazom na jeho základné slovakistické dielo *Rukoväť spisovnej reči slovenskej* (1902); Jozef Škultéty – zdôrazňuje, okrem iného, jeho zásluhu na formovaní martinského úzu či martinskej normy spisovnej slovenčiny; Ján Stanislav – vedec s neobyčajne bohatým, širokým a mnohostranným dielom, ktorý významne prispel k rozvoju slovakistiky, slavistiky a staroslovenistiky na Slovensku; Henrich Bartek – znamenitý jazykovedec, ktorý svojimi krokmi ovplyvnil kodifikačné pohyby a podoby v druhej polovici 20. storočia a ktorý sa hlásil k purizmu; J. Kačala tu poznamenáva, že purizmus treba chápať ako „... obrannú reakciu na neúnavný politický a kultúrny tlak zo strany pražského centralizmu“ (s. 42); Ľudovít Novák – veľká vedecká osobnosť, svojou mnohorozmernou tvorivou angažovanosťou výrazne prekračoval hranice jazykovedy, bol obdarený neobyčajnou mysliteľskou hĺbkou, štrukturalista, člen Pražského lingvistického krúžku, iniciátor založenia Slovenskej akadémie vied a umení (stal sa jej prvým generálnym tajomníkom), zakladateľ novodobej slovenskej fonológie na báze

štrukturalistickej teoreticko-metodologickej koncepcie na Slovensku, zakladateľ všeobecnej jazykovedy; z jeho početných diel si osobitne zasluhujú pozornosť dve výnimočné diela – *Jazykovedné glosy k československej otázke* a vrcholné dielo *K najstarším dejinám slovenského jazyka* (nielen rukopisy, lež aj knihy majú svoje osudy, pozn. F. R.), ktoré mal hotové koncom 30. rokov 20. storočia, no vyšlo až roku 1980.

Vzhľadom na obmedzený rozsah recenzie ďalšie (významom svojich prác a organizačnej činnosti výrazné) osobnosti uvádzame v skrátenej verzii. Ján Kačala ich profiluje rovnako pedantne, vecne a prehľadne; tak je to napríklad v súvislosti s profesorom Jozefom Ružičkom – pripomeňme najmä jeho zásluhou prijatý ústavný zákon o slovenskom jazyku, ním vypracované *Tézy o slovenčine*, jeho úsilie o zavedenie nového názvu vedeckej ustanovizne s dôrazom na osobnosť L. Štúra – Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra –, v súvislosti s profesorom Eugenom Paulinym, jednou z najväčších postáv slovenskej jazykovedy, dôkladným pokračovateľom štrukturalistickejšieho vedeckého výskumu či v súvislosti s Jánom Horeckým, Františkom Míkom a Jozefom Mistríkom. Podobne autor postupuje v profilácii ďalších jazykovedcov slovakistov, ktorých čitateľovi predstavuje v poradí: Jozef Štolc, Eugen Jóna, Eugen Pauliny, Štefan Peciar, Jozef Ružička, Gejza Horák, Ján Horecký, František Miko, Vincent Blanár, Jozef Mistrík, Ján Oravec, Anton Habovštiak, Šimon Ondruš, Ladislav Dvonč, Rudolf Krajčovič (znova pripomíname, že poradie autor určil podľa dátumu narodenia).

Knihá *Panoráma slovenských jazykovedcov slovakistov v 20. storočí* je svedectvom o autorovom široko znalostnom vedeckom profile, o jeho priam ustavične tvorivom autorskom toku s výdatným prameňom poznania veci, dejov a súvislostí medzi nimi. Ján Kačala je nielen na Slovensku, lež rovnako aj v zahraničnom priestore vnímaný ako vedec in effect. Za túto knihu mu patrí poďakovanie nielen od súčasných jazykovedcov slovakistov, ale aj od tých, ktorí permanentne či sporadicky sledujú dianie týkajúce sa slovenčiny, jej života a zástoja v našej spoločnosti, týkajúce sa jej výskumu v minulosti a dnes a rovnako či predovšetkým dianie týkajúce sa života, vedeckých trás a prác tých osobností, bez ktorých by slovenčina a slovakistika nebola tam, kde je dnes.

František Ruščák
Prešov

SPYTOVALI STE SA

Coworking, coworkingový. – Slová *coworking*, *coworkingový*, ktoré sa začali objavovať v tlači aj na internete, nie sú dostatočne významovo priezračné ani pre mnohých ľudí ovládajúcich angličtinu. Viacerí čitatelia sa na nás obrátili s otázkou, čo tieto slová znamenajú a akým spôsobom sa začleňujú do slovenskej vety.

Slovo *coworking* (výslovnosť [kovorking]) je pomerne nové aj v anglicky hovoriacom prostredí, kde zhruba v roku 2005 vzniklo. Na prvý pohľad či pociťtie anglicky hovoriacim ľuďom evokuje význam „spolupráca“, keďže ho možno chápať ako kompozitum so zložkou *co-* vo význame „spolu“ a *-working* vo význame „práca“. Neoznačuje však spoluprácu v bežnom zmysle slova, keď sa viacerí pracovníci podieľajú na riešení či vypracúvaní spoločnej úlohy, slovo *working* tu má význam „pracovisko“. Výraz *coworking* teda môžeme do slovenčiny preložiť slovným spojením *spoločné pracovisko*.

Za predobraz dnešného *coworkingu* možno považovať veľké knižnice, prípadne ich študovne, kam odjakživa chodili ľudia, ktorí potrebovali pokojné miesto na intelektuálnu prácu, pričom ani nemuseli využívať príručný knižničný fond. Oceňovali skutočnosť, že majú pod jednou strechou k dispozícii nielen pracovný stôl, ale aj bufet, toalety, šatňu, takže tam mohli stráviť celý pracovný deň. Pochopiteľne, v úplnom tichu, ktoré ruší len zvuk obracovaných stránok knihy, časopisu či skrípt. Dnes však mnohí ľudia potrebujú v rámci svojich pracovných aktivít miesto, kde môžu aj telefonovať, osobne sa stretávať s klientmi, prezentovať im svoje aktivity audiovizuálnym spôsobom a pod., čo v tichom prostredí knižnice nie je možné. Moderný *coworking* je prispôsobený aj takýmto požiadavkám, vždy je k dispozícii nielen stôl, stolička a internetové pripojenie, kuchynka či bufet, ale aj osobitné priestory na telefonovanie a pracovné stretnutia.

V určitých komunitách sa slová *coworking*, *coworkingový* už dost udomácnili aj na Slovensku, o čom svedčí takmer 2 000 výskytov v korpuse

Omnia Slovaca III Maior (18.01, ďalej len korpus¹), napr. *Coworking je priestor, ktorý spája ľudí na voľnej nohe vo vybavenej kancelárii. Výhodný je najmä pre tých, ktorí by inak pracovali z domu, ale chcú oddelovať prácu a súkromie. – Coworking predstavuje štýl práce a podnikania vo flexibilnom a kreatívnom kancelárskom prostredí, ktoré používate s ďalšími nezávislými pracovníkmi. Najčastejšie coworking využívajú obchodníci, umelci, programátori, konzultanti, dizajnéri, makléri, pracujúce mamičky na materskej, malé a začínajúce firmy. – Medzi výhody coworkingu patrí pozitívny vplyv na psychiku a výkonnosť, pretože umožňuje nadviazať nové kontakty a vykonávať prácu v komunite podobne zmyšľajúcich ľudí ochotných podeliť sa o informácie, skúsenosti a rady. – Coworkingové centrá vznikajú po celom svete vo väčších mestách, tento štýl pracovania sa rýchlo rozmáha, pretože jednotlivci netrpia nedostatkom sociálnej interakcie, má k dispozícii všetky výhody vlastnej kancelárie za lacnejší peniaz a odpadá mu administratíva za ňu, plus – nachádza sa v prostredí jemu podobných šikovných profesionálov.*

Používa sa aj výraz *coworker* vo význame „pracovník v coworkingovom centre“, v korpuse sme našli 32 dokladov. Na ilustráciu uvádzame niekoľko z nich: *Je jednoduchšie držať krok s tým, čo sa deje v biznise a vo svete technológií, ak máš pri sebe tím coworkerov. – V coworkingových pracovniach si svoje miesto nájdu vysokoškooláci, začínajúci podnikatelia či príležitostní coworkeri, ktorí si potrebujú vybaviť prácu, stretnutie či telefonát. – Naši coworkeri majú každý mesiac k dispozícii na konzultáciu právnik, účtovníka a marketéra.*

Podobne ako pri mnohých ďalších anglických výrazoch, ani v tomto prípade nemožno nájsť jednoslovný slovenský ekvivalent a v rámci ekonomizácie a internacionalizácie vyjadrovania slovenskí používatelia spravidla volia stručnú výpožičku z angličtiny, nie slovné spojenie alebo opisné vyjadrenie. Slovo *coworking* má v slovenskej vete charakter podstatného mena mužského rodu, ktoré sa skloňuje podľa vzoru *dub* a v genitíve jednotného čísla má koncovku *-u*, teda *coworkingu*. Prídavné meno *coworkingový* má už čiastočne adaptovanú podobu, k anglickému základu sa pridala slovenská adjektívna prípona *-ový*, ktorá ho radí k vzoru *pekný*. Výraz *coworker* zod-

¹ Omnia Slovaca III Maior (18.01) je interný korpus, ktorý vznikol zlúčením korpusových dát v Slovenskom národnom korpuse (SNK prim-6.1) a dát z webových korpusov a slúži potrebám pracovníkov JÚEŠ SAV. [cit. 27. 1. 2021]

povedá životnému podstatnému menu mužského rodu a skloňuje sa podľa vzoru *chlap*.

Blízka budúcnosť ukáže, či sa uvedené anglické výpožičky stanú trvalou súčasťou našej slovnéj zásoby, alebo sa časom nájde iné riešenie.

Dana Guričanová
Jazykovedný ústav L. Štúra SAV
Bratislava

Komunikovať o čom aj komunikovať čo. – Chcel by som požiadať o radu, ako používať slovo *komunikovať*. Často počúvam slovné spojenie *komunikovali sme to s odborníkmi, komunikovali sme to s verejnosťou*. Je to správne?

Pisateľovi do jazykovej poradne Jazykovedného ústavu L. Štúra SAV by sme mohli odpovedať stručne, že sloveso *komunikovať*, čiže „uskutočňovať komunikáciu, sprostredkovať, odovzdávať informácie, dorozumievať sa“, v spojení s predmetom, ktorý označuje obsah komunikovania, sa viaže s predložkou *o*, napr. *zlepšiť schopnosť komunikovať o problémoch; Komunikujú so zamestnancami o prevádzkových rizikách. – Škola stále komunikuje s rodičmi o potrebe vzdelávania ich detí. – Ako ste s dcérou komunikovali o jej chorobe? – Tréner s ním komunikoval o účasti na šampionáte*. Rovnako v spojeniach, ktoré uviedol pisateľ, má byť predložka *o*: *komunikovali sme o tom s odborníkmi, komunikovali sme o tom s verejnosťou*.

Naša odpoveď by však bola neúplná, keby sme nespomenuli, že sloveso *komunikovať* sa spája aj s bezpredložkovým akuzatívom, t. j. *komunikovať čo*, napr. *Hudba je jeden zo spôsobov, ako komunikovať to, čo sa inak nedá vyjadriť. – Naším zámerom je, aby sme komunikovali tieto myšlienky, lebo majú veľký význam. – Je cirkev schopná komunikovať nádej veriacim a celému svetu?* Na akuzatívnu väzbu slovesa *komunikovať* sme upozornili v rubrike *Z nových výrazov* v Kultúre slova (porov. Duchková, 2006, č. 1, s. 51 – 52). Na základe uvedených dokladov sme definovali jeho nový, rozšírený význam „vyjadriť, vyjadrovať, odovzdať, odovzdávať, tlmočiť“.

Nový význam slovesa *komunikovať* je zachytený v Slovníku súčasného slovenského jazyka (H – L, 2011), v ktorom sa uvádza takýto výklad: „2. kniž. (čo komu) oznamovať, oznámiť, bližšie vysvetľovať, vysvetliť: *k. evanjelium, humanistické poslanstvo ľudom; k. okoliu svoje myšlienky, problémy, otázky, očakávania; informácia bola voličom komunikovaná v médiách*“. Na rozdiel od prvotného významu „uskutočňovať komunikáciu, dorozumievať sa“, sloveso *komunikovať* v akuzatívnych spojeniach nevyjadruje interakciu medzi účastníkmi komunikácie, ale zameranie predmetu komunikácie na adresáta. Toto zameranie sa vyjadruje datívnou väzbou – *komunikovať evanjelium ľudom, komunikovať okoliu svoje myšlienky* – alebo adresát ostáva nevyjadrený, porov. *komunikovať to, čo sa inak nedá vyjadriť; komunikovať svoje myšlienky*. Pravda, aj vo význame „dorozumievať sa“ sloveso *komunikovať* môže fungovať bez pomenovania adresáta (*s kým, s čím*), napr. *komunikovať prostredníctvom internetu, budeme sa usilovať zlepšiť schopnosť komunikovať o problémoch*, no jeho zastúpenie je prítomné implicitne.

Na základe toho, čo sme povedali o významoch a väzbe slovesa *komunikovať* v jeho súčasnom používaní, môžeme na spojenia *komunikovali sme to s odborníkmi, komunikovali sme to s verejnosťou* nazerať ako na spojenia, v ktorých sa skrížila väzba slovesa *komunikovať* „dorozumievať sa“ *s kým, s čím* o čom s väzbou slovesa *komunikovať* „bližšie vysvetľovať, vysvetliť, odovzdať, odovzdávať“ *čo komu*. Tento výsledný nesúlad bol isto dôvodom, prečo sa pisateľ so svojou pochybnosťou o správnosti spojení obrátil na jazykovú poradňu.

Silvia Duchková
Jazykovedný ústav L. Štúra SAV
Bratislava

Z WEBOVEJ PORADNE

Ako sa skloňuje slovo *sokol*? – Zvieracie podstatné mená mužského rodu sa v jednotnom čísle skloňujú podľa vzoru *chlap* a v množnom čísle podľa neživotných vzorov *dub* (napr. *orly, sokoly, slony*) alebo *stroj* (napr. *zajace, jelene*). Výnimkou sú tri zvieracie podstatné mená *pes, vlk a vták*, ktoré možno v množnom čísle skloňovať aj ako životné, t. j. v nominatíve množného čísla sú popri podobách *psy, vlky, vtáky* správne aj podoby *psi, vlci, vtáci*.

Zvieracie podstatné meno *sokol* má v jednotnom čísle pádové prípony podľa vzoru *chlap*, t. j. N *sokol*, G *sokola*, D *sokolovi*, A *sokola*, L *sokolovi*, I *sokolom*, v množnom čísle však má zakončenia podľa vzoru *dub*, t. j. N *sokoly*, G *sokolov*, D *sokolom*, A *sokoly*, L *sokoloch*, I *sokolmi*.

Pri zvieracích podstatných menách (okrem výnimiek *pes, vlk, vták*) možno vytvoriť tvary množného čísla zodpovedajúce životným podstatným menám vzoru *chlap* iba pri personifikácii, keď sa zvieratám prisudzujú ľudské vlastnosti (tzv. antropomorfizmus), resp. keď sa zvieracími menami na základe určitých vlastností nazývajú osoby, napríklad v Bottovej básni *Smrť Jánošíkova*, v ktorej autor nazýva slovom *sokoli* slovenských junákov z Jánošíkovej družiny: *Horí ohník, horí na Kráľovej holi. / Ktože ho nakládol? – dvanásti sokoli. / Dvanásti sokoli, sokolovia bieli, / akých ľudské oči viacej nevideli! / Dvanásti sokoli, sokolovia Tatier, akoby ich bola mala jedna mater.*

Bežecký alebo behací? – Technické zariadenie, ktoré sa používa na behanie vo fitnesscentrách, sa správne nazýva *behací pás* alebo *bežecký pás*?

Z jazykového hľadiska sú správne pomenovania *bežiaci pás* a *bežecký pás*. Spojenie *behací pás* neodporúčame používať, lebo v slovenčine sa význam „určený na behanie“ vyjadruje ustálené prídavným menom *bežecký*, napr. *bežecká trať, bežecká dráha, bežecká trasa, bežecký okruh, bežecký areál*. Pomenovanie *bežiaci pás* sa ustálené používa ako technický termín vo všeobecnejšom význame „zariadenie na plynulú dopravu, dopravný pás“ (porov. heslá *bežiaci* a *pás* v slovníkoch na slovníky.juls.savba.sk).

Označenie *bežiaci pás* možno použiť aj v súvislosti s prístrojom slúžiacim na behanie (v interiéri), lebo pás vykonáva rovnaký pohyb ako dopravníkový pás, teda pomenovanie je motivované činnosťou, ktorú vykonáva. Slovné spojenie možno prípadne spresniť prídavným menom *tréningový*, t. j. *tréningový bežiaci pás*. Správny je aj názov *bežecský pás*, ktorý sa v súčasnej jazykovej praxi používa častejšie. Pri tomto pomenovaní sme sa stretli s námietkami, že *bežecský pás* sa nepoužíva iba na behanie, ale aj na chôdzu, takže je jeho pomenovanie nepresné. Myslíme si však, že výraz *bežecský pás* dostatočne plní identifikačnú a komunikačnú funkciu pomenovania tréningového stroja. Keď treba zdôrazniť, že pohyblivý pás je určený na beh aj na chôdzu, môže sa použiť pomenovanie *bežecský a chodecký pás*. Dodávame, že v súčasnosti sa na internete ponúkajú aj špeciálne bežiacie pásy pre chodcov so zodpovedajúcim názvom *chodecký pás*.

Ako sa skloňuje priezvisko *Marais*? – Francúzske priezvisko *Marais* sa vyslovuje [maré] a skloňuje sa podľa vzoru *chlap*, pričom koncová hláska -s sa pri skloňovaní pred pádovou príponou vyslovuje: (*od*) *Maraisa* [maré-sa] – *Maraisovi* [marésovi] – *Maraisa* [maré-sa] – (*o*) *Maraisovi* [marésovi] – (*s*) *Maraisom* [maré-som]. Takto sa skloňujú aj ostatné francúzske mená a priezviská zakončené na spoluhlásku, ktorá sa v základnom tvare, čiže v nominatíve nevyslovuje, porov. *Denis* [deni] – *Denisa* [denisa], *François* [fransua] – *Françoisa* [fransuasa], *Dumas* [düma] – *Dumasa* [dümasa], *Degas* [dega] – *Degasa* [degasa], *Maurois* [morua] – *Mauroisa* [moruasa], *Rabelais* [rablé] – *Rabelaisa* [rablé-sa], *Camus* [kamü] – *Camusa* [kamü-sa], *Bourget* [burže] – *Bourgeta* [buržeta] a pod.

Banka + poisťovňa. – Ako sa nazýva inštitúcia, ktorá sa zaoberá bankovníctvom a zároveň aj poisťovníctvom?

V súvislosti so spoločnosťou, ktorá sa venuje bankovníctvu aj poisťovníctvu, sa používa pomenovanie *bankopoisťovňa* a nový typ produktov, ktoré zahŕňajú bankové, poisťné, úverové a investičné služby, sa nazýva *bankopoistenie*. S podstatným menom *bankopoisťovňa* súvisí prídavné meno *bankopoisťovací* a od podstatného mena *bankopoistenie* sa tvorí prídavné meno *bankopoisťný*. Zložené prídavné mená *bankopoisťovací* a *bankopoisťný* sa píše bez spojovníka. So spojovníkom sa píše prídavné meno *bankovo-poisťný* utvorené z priradovacieho skladu *bankový* a *poisťný*.

PRIPOMÍNAME SI

1. január 2021

Životné jubileum slovenského jazykovedca a vysokoškolského pedagóga **prof. PhDr. Juraja Glovňu, CSc.** Od r. 1978 pôsobí v Nitre (Katedra slovenského jazyka Pedagogickej fakulty, Fakulty humanitných vied Vysokej školy pedagogickej, Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa). Bol lektorom slovenského jazyka a kultúry v Berlíne, Kolíne, vo Viedni a v Novom Sade. Pracuje v oblasti všeobecnej jazykovedy, vo svojich prácach sa venuje slovenskej syntaxi, frazeológii, sociolingvistiky a iným oblastiam jazykovedy. Je členom redakčnej rady časopisu Kultúra slova. (Podrobnejšie v medailóne na <https://www.juls.savba.sk/ediela/ks/2011/2/ks2011-2.pdf>.)

17. január 2021

Životné jubileum slovenskej lexikologičky, lexikografky a prekladateľky **PhDr. Anny Šebestovej.** Od roku 1986 až do odchodu do dôchodku v r. 2020 pracovala ako odborná pracovníčka v Jazykovednom ústave Ľ. Štúra SAV, spolupracovala na prvých troch zväzkoch Slovníka súčasného slovenského jazyka (2006 – 2015) ako autorka hesiel aj ako interná redaktorka, v súčasnosti sa podieľa na príprave 4. zväzku slovníka do tlače. Prekladala z ruštiny a angličtiny, je spoluautorkou Veľkého slovensko-ruského slovníka (V. a VI. zväzku z r. 1993 – 1995) a Anglicko-slovenského slovníka s príkladmi použitia hesiel vo vetách (2003). Vykonávala funkciu predsedníčky Slovenskej spoločnosti prekladateľov odbornej literatúry, venovala sa aj redaktorskej a editorskej činnosti.

25. január 2021

Životné jubileum slovenskej jazykovedkyne **doc. PhDr. Jany Pekařovičovej, PhD.** Od roku 1989 pôsobí na Katedre slovenského jazyka Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, od r. 2004 je

riaditeľkou špecializovaného pracoviska Filozofickej fakulty Univerzity Komenského Studia Academica Slovaca – centra pre slovenčinu ako cudzí jazyk, ktorého činnosť sa sústreďuje na vzdelávanie zahraničných záujemcov o slovenský jazyk a kultúru, propagáciu slovenskej vedy, kultúry a umenia v zahraničí. Pôsobí v oblasti aplikovanej lingvistiky so zameraním na didaktiku a opis slovenčiny ako cudzieho jazyka a odbornou-metodickú prípravu lektorov, venuje sa jazykovej komunikácii, medzijazykovým a medzikultúrnym kontaktom.

2. február 2021

100. výročie narodenia významného slovenského jazykovedca **prof. PhDr. Jozefa Mistrika, DrSc.** V rokoch 1941 – 1961 pracoval ako učiteľ v rozličných typoch škôl, v rokoch 1961 – 1965 v Ústave slovenského jazyka SAV. Od r. 1965 pôsobil na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského a od r. 1994 na Pedagogickej fakulte Univerzity Komenského. Pôsobil aj na zahraničných univerzitách (Kolín nad Rýnom, Moskva, Sheffield, Oxford). V r. 1972 – 1991 bol riaditeľom letného seminára slovenského jazyka a kultúry Studia Academica Slovaca. Pracoval v oblasti výskumu slovenského spisovného jazyka, venoval sa lexikológii, morfológii, syntaxi, štylistike, rétorike aj oblasti teórie vyučovania slovenského jazyka. Bol autorom množstva monografií a slovníkov, napr. Štylistika slovenského jazyka, Slovosled a vetosled v slovenčine, Frekvencia slov v slovenčine, Retrográdny slovník slovenčiny. Spoluautorsky sa podieľal na tvorbe academickej Morfológie slovenského jazyka (1966). Počas svojho života získal viacero významných ocenení, zomrel 14. 7. 2000 v Bratislave (podrobnejšie v medailóne na <https://www.juls.savba.sk/ediela/ks/2011/2/ks2011-2.pdf>).

INFORMÁCIE AUTOROM

1. Na stránke Jazykovedného ústavu E. Štúra SAV www.juls.savba.sk sú prístupnené všetky čísla a obsahy časopisu Kultúra slova. Použitie týchto textov sa riadi aktuálnym autorským zákonom.

2. Redakcia prijíma príspevky spracované na počítači v textovom editore Word pod operačným systémom Windows. Pri spracúvaní príspevkov prosíme dodržiavať úzus časopisu.

Od autorov štúdií určených do článkovej časti časopisu sa vyžaduje abstrakt v anglickom jazyku v rozsahu približne 100 slov, ako aj kľúčové slová (3 – 10) v angličtine a slovenčine.

Do redakcie možno príspevok poslať elektronickou poštou ako prílohu na adresu iveta.vancova@juls.savba.sk.

Nevyžiadané príspevky redakcia nevracia.

Literatúra sa uvádza na konci článku (nie spracovaná v poznámkach pod čiarou) takto:

a) knižná publikácia:

PAULINY, Eugen: Vývin slovenskej deklinácie. Bratislava: Veda 1990. 270 s.

Synonymický slovník slovenčiny. Red. M. Pisárčiková. 3. vyd. Bratislava: Veda 2004. 998 s.

b) štúdia v zborníku:

FERENČÍKOVÁ, Adriana: Pohľad na slovo bor a jeho deriváty z územného aspektu. In: Človek a jeho jazyk. 1. Jazyk ako fenomén kultúry. Ed. K. Buzássyová. Bratislava: Veda 2000, s. 410 – 416.

c) článok v časopise:

POVAŽAJ, Matej: Tretie vydanie súčasných Pravidiel slovenského pravopisu. In: Kultúra slova, 2000, roč. 34, č. 6, s. 321 – 329.

Pozn.: V prípade, že autor posieľa príspevok, ktorý už uverejnil inde, je potrebné, aby to uviedol s presným bibliografickým údajom. Zároveň žiadame autorov, aby pripojili tieto údaje: a) meno, priezvisko, tituly, b) adresu pracoviska, adresu bydliska a telefónne číslo, príp. e-mailovú adresu.

Redakcia si vyhradzuje právo neuverejniť príspevok, v ktorom sa vyskytujú formulácie znevažujúce osobnosť názorového oponenta, kým autor z nich takéto formulácie neodstráni. Redakcia zastáva stanovisko, že príspevky s takýmito a podobnými formuláciami nepatria do vedeckých a odborných časopisov.

ISSN 0023-5202

MIČ 49 300